

לומדים בעיון את

פרשת השבוע

פתח דבר

עם ישראל זכה לקבל מהקב"ה את התורה, כדי שישמש לו כספר הוראה וחינוך, הדרכה והכוונה, לכל שכבות העם, גדולים וקטנים כאחד.

מאז ימי אבותינו הראשונים ועד היום, ספר התורה הוא הספר הראשון בחשיבותו. מתור-כו לומדים אנו את שפת הקודש, ואת דברי ימי עמנו, ויותר מכל, ספר קודש זה מחדיר בליבותינו את חיי התורה והמצוות של עם ישראל.

במשך הדורות קמו מפרשים רבים שכל מטרתם לקרב ולחבב את התורה לכל מי שחשקה נפשו לעסוק בה. הם פירשו את התורה במימדים שונים: רמז, פשט, דרש, וסוד.

מודה אני לה' על שעזרני ללקט אחר העומרים, ולהביא בפניכם פרקי לימוד לכל פרשה ופרשה, ולהפיק לקחים מעשיים מכל פרשה ופרשה, לאור פרשנותם המוסמכת שהנחתי לזו גדולי ומאורי הדורות, ראשונים ואחרונים, אדירי התורה, המוסר והמחשבה.

ברכה נעימה ותודה מיוחדת מוצא אני לערוך לאשתי היקרה, חורי, וילדי יצ"ו, על שעזרוני בכל נתיבי חיי, ובעזרתם הגדולה בלבד יוצא קונטרס זה.

תודה מיוחדת לראש ישיבת "לפיד-תורת נחום" הרב שמואל רוזנבלום שליט"א על פעולותיו הרבות לחינוך נערי ישראל לתורה ומצוות - תהי משכורתו שלמה מן השמים.

תודה נוספת לכל התלמידים שזכיתי ללמוד איתם יחד לאורך השנים, שהוסיפו והאירו את הדרך הטובה להגשת הדברים לדורות הבאים - עלו והצליחו.

בברכת התורה ולומדיה

אביחי שלומי

פרשת כי תצא

הנושאים בפרשה

הפרשה, הממשיכה את נאום המצוות שנשא משה רבנו לפני מותו, מפרטת מגוון רחב מאוד של ציוויים ואיסורים בתחומים שונים. כרגיל בחומש דברים, חלק מהמצוות מוזכרות כבר בחומשים הקודמים. בין הדינים:

- א. דיני מלחמה: אשת יפת תואר, סדרי מחנה צבאי, פטור חתן משירות צבאי.
- ב. דיני משפחה: משפט הבכורה, בן סורר ומורה, מוציא שם רע, ניאוף, דיני אונס ומפתה, איסור על זנות, דיני גירושין, דיני ייבום וחליצה.
- ג. דינים שבין אדם לחברו וצדק חברתי: השבת אבידה, מצוות פריקה וטעינה, איסור על ריבית, היתר אכילה בכרם, איסור גניבת נפש, דיני לקיחת משכון, איסור הלנת שכר, מתנות עניים, דיוק במידות ומשקלות.
- ד. דיני כלאיים: כלאי הכרם, איסור חרישה בשור ובחמור יחד, איסור שעטנז.
- ה. אחרים: מצוות קבורה, איסור לגבר ללבוש בגדי אישה ולהפך, מצוות שילוח הקן, מצוות מעקה, מצוות ציצית, דיני ביאה בקהל לממזר ולבני העמים השכנים: עמונים, מואבים, אדומים ומצרים, דיני נדרים, עונש מלקות.
- ו. בסיום הפרשה מובאת מצוות מחיית עמלק.

משימת ביאור

"לא יומתו אבות על בנים" דברים פרק כד, טז

מדרש תנאים: "לא יומתו אבות על בנים" למה נאמר? לפי שהוא אומר (שמות כ' ח') "פוקד עון אבות על בנים", שומע אני אף מחוייבי בית דין כן? תלמוד לומר: "לא יומתו אבות על בנים".

ראב"ע: ותועי רוח שאלו: איך אמר הכתוב לא יומתו אבות ובמקום אחר אומר "פוקד עון אבות" ושאלתם תוהו, כי "לא יומתו אבות על בנים" מצוה על ישראל, ו"פוקד עון אבות על בנים" הוא הפוקד.

רשב"ם: ד"ה ובנים לא יומתו על אבות: בבית דין, כדכתיב (מלכים ב' י"ד ו') "ואת בני המכים לא תמית ככתוב...לא יומתו". אבל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים, כשאוחזים מעשי אבותיהם בידיהם, וכדכתיב (יחזקאל י"ח ב', ירמיהו ל"א כ"ח) "אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה" לאבד נחלת אבות, אבל לא על ידי בית-דין.

1. מהי השאלה אשר שלשתם באו ליישבה?

2. האם עונים שלשתם תשובה אחת, או יש הבדל בין תשובותיהם?

3. התוכל להוכיח את תשובת ראב"ע מלשון פסוקנו?

ספרי קמ"ז: נוכי מה בא הכתוב ללמדנו? שלא יומתו אבות על-ידי בנים ולא בנים על-ידי אבות? והרי כבר נאמר "איש בחטאו יומתו". אלא בא ללמד, שלא יומתו אבות בעדותם של בנים ולא בנים בעדותם של אבות.

כשהוא אומר "ובנים" - לרבות את הקרובים, ואלו הם הקרובים; אחיו ואחיו אביו ואחיו אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו (ובניהן וחתניהן...).

רש"י: ד"ה לא יומתו אבות על בנים: בעדות בנים, ואם תאמר: בעון בנים? כבר נאמר "איש בחטאו יומתו".

4. כיצד אפשר ליישב את קושיית הספרי על דרך הפשט?

5. כיצד מפרשים חז"ל מלת "על" בפסוקנו?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- נולד בתוניס בט"ו באב ה'תרפ"ד. למד אצל הרב מצליח מאוזו בתקופת מלחמת העולם השנייה. וכמו כן הוסמך לרבנות בתוניס בגיל שמונה עשרה וכיהן כרב אזורי בצפון מערב תוניסיה. כדי לקבל הכרה מהשלטונות בפעולותיו כרב, למד משפטים בהתכתבות והוסמך כעורך דין. היה פעיל בתנועה הציונית בתוניס והשפיע על בני קהילתו לעלות לארץ. כמו כן, דאג שבני הקהילה ילמדו להשתמש בנשק, מחשש לפרעות מצד הערבים. בשנת ה'תש"ט (1949) עלה לישראל.
- בשנות החמישים הגיע למושב כרם בן זמרה שבגליל העליון והיה ממייסדי בית הספר "בניהו" ביישוב. כיהן כרב היישוב ומנהל בית הספר הממלכתי דתי האזורי, ובנוסף שימש כמפקד הצבאי של החבל ופעל בגבול לבנון במסגרת שירותי המודיעין. כרב היישוב דאג שיהיו תפילות משותפות לבני כל העדות, ורק בראש השנה התפצלו לשני מניינים: אשכנזי וספרדי.
- היו שניסו לשכנעו להשתמט מהשרות הצבאי, שהרי רב הוא, תושב יישוב ספר ובעל משפחה ברוכת ילדים, כך שלפי כל הדעות ביכולתו לקבל פטור מהשרות. אולם הוא רצה בכל מאודו לשרת בצבא ישראל. לימים אף תיקן כי רק תלמידים שהתגייסו לצבא יוכלו ללמוד בישיבת המקובלים - בית אל, ואף הקפיד על כך.
- במלחמת ששת הימים שכל את בנו בכורו אבנר בקרב לשחרור ירושלים ובן נוסף נהרג בתאונת דרכים שנים לאחר מכן. בשנת ה'תשכ"ח (1968) עבר לגור בירושלים ומונה למתאם ברחבת הכותל. אחר-כך מונה על ידי הרבנות הראשית ל"רב הכותל ויתר המקומות הקדושים מסביב להר הבית", ובשנת תשנ"ב מונה גם כרב של כל המקומות הקדושים בארץ ישראל. היה בעל ידע במספר שפות, דבר שסייע לו בקבלת אורחים רשמיים בכותל במהלך השנים.

פרשת כי תבוא

הנושאים בפרשה

הפרשה נפתחת בחלק האחרון של נאום המצוות שנשא משה רבנו לפני מותו. מפורטות מצוות ביכורים ומצוות וידוי מעשרות, ואחר כך בא סיכום קצר של הנאום.

לאחר מכן מתואר הטקס שנצטוו בני ישראל לקיים עם כניסתם לארץ ישראל, ועיקרו כריתה מחדש של הברית בינם ובין ה'. לפי הציווי יש להקים מזבח ולקיים מעמד בהשתתפות העם כולו, חלקו על הר גריזים וחלקו על הר עיבל, ובמעמד זה נאמרות אזהרות מיוחדות (כל אחת מהן נפתחת במילה "ארור") על רשימה של חטאים חמורים.

בהמשך הפרשה באה פרשת הברכות והקללות: תיאור קצר של הברכה שתבוא על העם אם ישמרו את המצוות ותיאור רחב ומפורט הרבה יותר של הצרות והפגעים שיבואו עליו אם לא יקיים אותן. שיאן של הקללות הוא בחזרת עם ישראל לעבדות במצרים.

בסיום הפרשה מופיעה סקירה היסטורית קצרה על קורות יציאת מצרים, ההליכה במדבר סיני וכיבוש עבר הירדן המזרחי.

משימת ביאור

כי תבוא - בחירה חופשית

פסוק ג' "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנוֹת לִשְׁמוֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה"

לפסוק זה מקשה אברבנאל: הפסוק הזה יורה שהמרי אשר ליווה אותם עד היום הזה מסודר ומסובב מאתו יתברך - ואינו כך, כי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". ועם היות ה' יתברך סיבה ראשונה לכל הדברים, הנה ביד האדם ובחירתו לדעת את ה' ולשמוע בקולו! והכתוב אמר (דברים ד' ל"ה) "אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו, מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה, ודבריו שמעת...", ואיך יאמר "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזניים לשמוע"?

ותשובות שונות ניתנו לשאלה זו בזמנים שונים ואלה קצתם:

ראב"ע: וטעם "נתן" - כי מאתו העלילה הראשונה.

ספורנו: אף על פי שהוא יתעלה השתדל בתורותיו ומופתיו לתת לכם לב לדעת כאמרו (שמות י' ב'): "למען תספר באזני בן ובן כן את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" - לא הושג זה המכוון מרוב מריכם.

אברבנאל: הוכיח משה אותם על מרים ועוונם מאשר ראו בעיניהם ונסים ונפלאות הרבה ולא שמו לב אליהם ואף על פי שהיתה להם תבונה טובה מזגיית, לא הועילו בה.

וזהו שאמר: "אתם ראיתם את כל אשר עשה ה' אלוהיכם לעיניכם בארץ מצרים", רוצה לומר שהם

השיגו הנסים והנפלאות שנעשו במצרים לקטנים עם הגדולים, "מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי", וזהו "לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו", שזכר המדרגה העליונה מהמלך - והאמצעית מעבדיו והטפלה מארצו; וביאר מהם הם הדברים אשר עשה באמרו "המסות הגדולות אשר ראו עיניך" שהם עשר המכות... ואמר עוד "האותות והמופתים" לרמוז על קריעת ים סוף ומלחמת עמלק ומתן תורה ושאר הנסים...

הנה בזה הוכיח שנשלמו ישראל במוחשות הנפלאות ההם, כדי שמהם ישתלמו באמונותיהם.

ולפי שלא יאמרו שלא הועילה להם ההשגה החושית המופלאה ההיא, לפי שהם עצמם היו חסרי הדעת ובלתי שלמי היצירה במושכלות ושעל כן לא הועיל להם הלימוד המוחש ההוא, לכן אמר "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועיניים לראות ואזניים לשמוע עד היום הזה?" והוא נאמר בתמיהא; וכי לא נתן לכם ה' לב לדעת ועיניים לראות ואזניים לשמוע? שהם שני החושים היותר דקים ויותר מתייחסים לקניין השלמות מזולתם; אין ספק הלב נתן לכם ה' יתברך מוכן לדעת, ועיניים ואזניים בריאות וטובות להשגת מוחשיהם, והיה לכם אם כן מפאת היצירה הטבעית לב יודע ומוכן לחשוב ועיניים לראות אותם הנסים ואזניים לשמוע אותם הדברים המופתיים.

ביאור: אחרי אשר ראיתם את כל אשר עשה ה' וכל המסות האותות והמופתים הגדולים והנוראים, האם לא נתן לכם ה' עד עתה עיניים לראות ולב לדעת ולהתבונן ואזניים לשמוע בקול דברו.

מלבי"ם: "ולא נתן ה' לכם" פירושו כמו אם אמר "ולא היה לכם לב לדעת", רק שדיבר בלשון כבוד, ובאמת כן היה הדבר, כי ה' החונן לאדם דעת "יהב חכמתא לחכימין", אבל לא יתן ה' אלא למי שישתדל למצוא החכמה, ואחרי שלא נתן לכם לב לדעת מוכן שלא ביקשתם להבין.

והנה האדם ישיג החכמה על שלושה פנים: א) כשיתעורר מלבו להשגת החכמה. ב) שיתעורר על ידי שראה בעיניו דברים שלא הורגל בהם ומשים לבו בגלל ראיה זו להבין. ג) שלא יבין מדעת עצמו, רק סומך על קבלה מאבותיו.

וזהו שאמר: "לב לדעת" - להתעורר מעצמכם. "ועינים רואות" - שיתעוררו על ידי ראיית העיניים, שהיא מדרגה למטה מראשונה. ואף גם "ואזניים לשמוע" - ואפילו לא סמכתם על קבלת אבותיכם.

1. מהי שאלת האברבנאל?

2. כיצד עונה כל פרשן לקושיית אברבנאל?

3. ספורנו - וגם כמה פרשנים שלא הובאו לעיל - מסתייעים בפסוק שמות י' ב' לפרש את הקשר בין הפסוקים ב'-ג'-ד'. מהו הסיוע מן הפסוק ההוא?

פרשת ניצבים - וילך

הנושאים בפרשה

פרשת ניצבים

הפרשה ממשיכה את נושא חידוש הברית בין עם ישראל וה' בערבות מואב. לאחר שבפרשה הקודמת, כי תבוא, פורטו הברכות והקללות, מודגש כי הברית חלה על העם כולו כיחידה אחת וגם על כל פרט ומשפחה בו.

בהמשך מוצגת הדרך שבה ניתן להתגבר על הצרות שיבואו כעונש על הפרת המצוות, היא דרך התשובה. מודגש כי גם לאחר שעם ישראל יצא לגלות הוא יוכל לחזור בתשובה ואז יזכה לקיבוץ גלויות.

פרשת וילך

כחלק מרצף הפרשיות ניצבים-וילך-האזינו-וזאת הברכה החותמות את ספר דברים ואת התורה כולה מתמקדת פרשת וילך בהעברת הנהגת העם ממשה רבנו ליהושע בן נון. בתחילה מודיע משה לעם שיהושע יחליף אותו ומעודד את העם לקראת האתגרים העומדים לפניהם בכיבוש ארץ ישראל. אחר כך קורא משה ליהושע ומעודד גם אותו בברכת "חזק ואמץ".

מכאן פונה משה לעסוק בכתיבת התורה ובשמירתה. הוא כותב את התורה, ומוסר אותה למשמרת לכוהנים. הוא מצווה את העם לערוך פעם בשבע שנים מעמד הקהל, שבו יתכנסו האנשים, הנשים והטף ויקראו את התורה.

ה' קורא למשה וליהושע לאוהל מועד. שם הוא מודיע למשה את העתיד לקרות לאחר מותו: העם יחטא ובעקבות כך יבואו עליו צרות. כדי להכין את העם לכך נמסרת להם שירת האזינו. משה מכנס שוב את כל העם וקורא באזניהם את השירה, שתוכנה יפורט בפרשה הבאה, פרשת האזינו.

משימת ביאור

ניצבים וילך

פסוק ג' "וְנָשָׂא ה' אֶל־לִּהְיֶה אֶת שְׁבוּתָךְ"

ספרי בהעלותך י' ל"ו: אתה מוצא כל זמן שישראל משועבדים שכינה עמהם משועבדת...וכן הוא אומר (ישעיה ס"ג) "בכל צרתם לו צר". אין לי אלא צרת ציבור - צרת יחיד מניין? שנאמר (תהלים צ"א): "יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה". וכן הוא אומר (בראשית ל"ט) "ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו אל בית הסוהר...ויהי ה' את יוסף".

אתה מוצא שכל מקום שגלו - שכינה היתה עמהם: גלו למצרים - שכינה עמהם, שנאמר (שמואל א' ב') "הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם מצרים לבית פרעה"; גלו לבבל - שכינה עמהם, שנאמר (ישעיהו מ"ג) "למענכם שולחתי בבלה"; גלו לאדום - שכינה עמהם, שנאמר (ישעיה ס"ג) "מי זה בא מאדום";

וכשהם חוזרים - שכינה חוזרת עמם, שנאמר (דברים ל') "ושב ה' אלוֹקֵיךְ אֶת שְׁבוּתְךָ" - "והשיב" לא נאמר, אלא "ושב".

1. הסבר את הרעיון הכלול בדברי חז"ל אלה!

"וְיָשָׁב וּקִבְּצָה מְכַל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְיָצָה ה' אֶל-לְהִיף שָׁמָּה"

ר' צבי הירש קלישר, במכתבו לאנשיל רוטשילד (בשנת תקצ"ו): גאולת ישראל ומשיח צדקנו אשר אנחנו מחכים לו כל יום, אל יחשוב החושב כי פתאום ירד השם יתברך שמו משמים... או ישלח משיחו פתאום מן השמים לתקוע בשופר גדול על נדחי ישראל ויעשה לה חומת אש סביב... רק מעט מעט תבוא גאולת ישראל, לאט לאט תצמח קרן ישועה עד ישראל יעשה חיל וישגה מאד באחריתו בקיום כל הייעודים וההבטחות של הנביאים הקדושים כאשר אברר בעזרת ה' מן הנביאים ומן המושכל...

וזה לשון הרמב"ן על (שיר השירים ח' י"ב): "האלף לך שלמה...": "ראשית הגאולה העתידה תהיה על פי רשיון המלכויות, ויהיה קצת קיבוץ גלויות, ואחר כך יוסיף ה' שנית ידו כדכתיב (דברים ל' ג') "ושב ה' את שְׁבוּתְךָ" ואחר כך "ושב וקִבְּצָה מְכַל הָעַמִּים".

העמק דבר: וריחמך: שיתן בלב אומות העולם שיאהבוך...

ושב: היינו עוד הפעם, והכי תרגם אונקלוס ויתוב. ואם כן - הוא פועל עומד לעצמו.

וקיבצך מכל העמים: אחר שישבו עיקר הגולה מן הגוים, ישוב ה' לקבץ מן העמים אשר הפיצך ה' שמה, מעט מעט, וכן כתב הרמב"ן* בפירושו על שיר השירים, שמתחילה יהיה קצת קיבוץ גלויות על ידי רשיון המלכויות, ואחר כך יוסיף ה' ידו שנית, כדכתיב "ושב וקִבְּצָה מְכַל הָעַמִּים אשר הפיצך ה' אלוֹקֵיךְ שמה".

2. כיצד משתקפים הלכי רוח של תקופתם בדברי שני חכמי התורה האלה בפרשם את פסוקנו?

צינונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גליק זצ"ל

- בשנת ה'תשל"ג (1973) שיקם הרב גליק את המבנה של ישיבת המקובלים בית אל, הקים את הישיבה מחדש ועמד בראשה. שלושה ימים לפני מותו הושלמה בניית הישיבה במקומה המקורי, והוא השתתף בחנוכת הישיבה. בראש הישיבה אחריו עומד תלמידו הרב ישראל אביחי. הרב גליק פסק על פי המסורת הספרדית שיש לברך על נרות שבת לפני הדלקתם וכך גם פסק מורו הרב שרעבי.

פרשת נח

הנושאים בפרשה

תכנייה העיקריים של הפרשה עוסקים בסיפור המבול: שחיתותם המוסרית של אנשי אותה תקופה, והחלטתו של ה' להשמידם במבול. לשם כך הוא מצווה על נח לבנות תיבה ובה לשהות כל ימי המבול, וכן לשכן בה את כל בעלי החיים. בסוף המבול, מופיעה קשת בענן כהבטחה שלא יהיה עוד מבול, ונח מקריב קרבן.

בנוסף מסופר על שלושת בניו של נח: שם, חם ויפת. לאחר מכן מסופר על מרידת בני האדם בה' ובניית מגדל בבל, והעונש: פיזור בני האדם על האדמה ובלבול השפות.

הפרשה נחתמת בתיאור צאצאיו של נח עד תרח ואברהם.

משימת ביאור

"אלה תולדות נח"

רש"י: ד"ה אלה תולדות נח נח איש צדיק: הואיל והזכירו סיפר בשבחו, שנאמר (משלי י') "זכר צדיק לברכה".

דבר אחר, לימדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים.

רד"ק: אלה תולדות נח: "תולדות" פירושו הקורות שקרוהו בדבר המבול ואחריו, וכן (בראשית ל"ז) "אלה תולדות יעקב", כי הקורות הם תולדות הימים, וכן אמר (משלי כ"ז) "כי לא תדע מה ילד יום".

1. מה קשה לרש"י?

2. מה ההבדל העקרוני בין שני פירושו של רש"י?

פסוק ט' "צדיק תמים היה בדורותיו"

תנחומא נח ה': מהו "בדורותיו"? יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי. צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים. משל למה הדבר דומה? - אם יתן אדם סלע של כסף בתוך סלעים של נחושת, אותה של כסף נראית נאה. כך היה נח: נראה צדיק בדור המבול. יש דורשין אותו לשבח. כיצד? - משל לחבית של אפרסמון, שהייתה נתונה בקבר, והיה ריחה טוב, אילו היתה בבית - על אחת כמה וכמה.

3. הסבר, למה בחר הדורש לגנאי במשל המטבע (בדבר הניתן לראייה), ובחר הדורש לשבח בשמן אפרסמון (בדבר המפיץ ריח)?

"את האלוקים התהלך נח"

רש"י: ובאברהם הוא אומר (בראשית כ"ד) "אשר התהלכתי לפניו". נח היה צריך סעד לתמכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו.

בראשית רבה ל' י': "את האלוקים התהלך נח" (בראשית ו ט) - ר' יהודה ור' נחמיה: ר' יהודה אמר: משל למלך שהיו לו שני בנים, אחד גדול ואחד קטן. אמר לקטן: הלך עמי ואמר לגדול: בוא והלך לפני. כך אברהם שהיה כוחו יפה - "התהלך לפני והיה תמים", אבל נח שהיה כוחו רע - "את האלוקים התהלך נח".

ר' נחמיה אמר: משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ המלך וראה אותו. אמר לו: עד שאתה משתקע בטיט - הלך עמי. הדא הוא דכתיב: "את האלוקים התהלך נח". ולמה אברהם דומה: לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפילים. הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון. הציץ המלך וראה אותו, אמר לו: עד שאתה מאיר לי דרך החלון - בוא והאר לפני.

כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: עד שאתה מאיר לי ממספוטמיה ומחברותיה - בוא והאיר לפני בארץ ישראל!

4. מה הקושי שעמד בפני המדרש ובפני רש"י, שאותו רצו ליישב?

5. מהי הוראת מילת "את" בפסוקנו לדעתם, והיכן מצינו בתורה "את" בהוראה זו?

6. עיין בפרשתנו ובפרשת וירא, נסה להוכיח מתוך הפרשיות את ההבדל שמצאו חז"ל בין נח לאברהם!

7. גם לפי ר' יהודה וגם לפי ר' נחמיה גדול אברהם מנת. הסבר מהו איפוא ההבדל בין דעותיהם?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גין זצ"ל

- הרב גין נפטר בכ"ג באלול ה'תשנ"ה ונקבר בבית הקברות בהר הזיתים.
- המדרגות העולות מרחבת הכותל לכיוון הרובע היהודי ושער יפו נקראו על שמו: "מעלות הרב גין", וכך גם בית הכנסת ע"ש הרב גין השוכן במנהרות הכותל, אשר הוקם ביוזמתו.

פרשת לך לך

הנושאים בפרשה

פרשה זו, עוסקת בחלק הראשון של חיי אברהם אבינו. אירועים עיקריים בפרשה:

- א. מעבר אברהם ושרה ורכושם לארץ כנען בציווי ה'.
- ב. הרעב בארץ והירידה למצרים.
- ג. חזרה לארץ כנען, וריב רועי אברהם עם רועי לוט, מה שמאלץ בסוף את לוט להגר לסדום.
- ד. מלחמת "ארבעת המלכים את החמישה".
- ה. ברית בין הבתרים.
- ו. גירוש הגר בפעם הראשונה; ההבטחה על לידת ישמעאל, ולידתו.
- ז. שינוי שמות: אברם לאברהם, שרי לשרה; וברית המילה של אברהם, ישמעאל ואנשי ביתם.

משימת ביאור

מלחמת המלכים

מטרתה של מלחמת המלכים

אברבנאל: "...בא כדרלעומר והמלכים אשר אתו להילחם עם מלכים אחרים, ולא עם מלכי סדום ובנותיה (המוזכרים בפסוק ב'), אלא להכות את הרפאים, שהיו יושבים בעשתרות קרנים ואת הזוזים ואת האימים...ומשם שבו ובאו אל עין משפט, ויכו את שדה העמלקי ואת האמורי. ואם כי לא היה בדעתם להילחם במלך סדום וחבריו, הנה אז מלך סדום ומלך עמורה וחבריהם - בראותם שהיו הארבעה מלכים יגעים מפני המלחמות שעשו - יצאו אליהם ויערכו אליהם מלחמה..."

שד"ל: כדרלעומר וחבריו לא באו על מלך סדום אלא על הרפאים וחבריהם, ומלך סדום - שכבר מרד בהם בשנה הקודמת, ולא העלה להם המס - כשראה אותם חוזרים לארצם בניזה רבה, נפל עליהם פתאום...

1. מה הצריך את אברבנאל ואת שד"ל לנטות מדרך הפירוש הרגיל?

2. מי הוא, לפי פירושם, הנושא של פסוק ב'?

"עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת בְּרַע מֶלֶךְ סָדָם וְאֶת בְּרִשָׁע מֶלֶךְ עַמְרָה שֶׁנֶּאֱבַר מֶלֶךְ אֲדָמָה וְשִׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צָבִוּיִם וּמֶלֶךְ פְּלֵעַ הָיָא צִעֲרִי"

השווה את דבריהם לדברי הזוהר ולדברי ספורנו הבאים:

זוהר, חלק א' פ"ו עמוד ב': בשעה שנתכנסו כל אלה המלכים, היו מתעסקין בעצות על אברהם לאבדו מן העולם. וכיון שתפשו את לוט בן אחיו של אברהם, מיד נפטרו להם והלכו כמו שכתוב (י"ב) "ויקחו את לוט... וילכו". ולמה? שכן לא באה כל אותה מלחמה אלא בגין (=בשביל) אברהם. וכל כך למה? שהיה אברהם אבינו מרחיק כל באי עולם מעבודה זרה ומקרבם לעבודת ה'.

ספורנו, י"ב: ד"ה ויקחו את לוט בן אחי אברם: התאמצו לשובות את לוט, מפני שהיה בן אחי אברם, שידעו עושרו, והיו מצפים שיפדהו אברם בהון רב.

3. מה ההבדל העקרוני (ההבדל בגישה) בין ההסבר שניתן בזוהר למטרת המלחמה ובין הסברם של שלושת המפרשים האחרים?

4. מה הרעיון הטמון בדברי הזוהר, ומה לקח יש בו לזמננו?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

אישיותו ומשנתו:

- הרב גץ נהג בפרישות כדרך המקובלים, וכך היה קם לומר תיקון חצות במנהרות הכותל מול מקום קודש הקודשים, לומד עד לתפילת שחרית כותיקין, וממשיך ללמוד לאורך כל היום עד לתפילת ערבית אלא אם כן היה נצרך למשהו אחר. רק בשעות המעטות שבין ערבית לחצות הלילה היה ישן. בהיותו בירושלים רצה לשלב בין לבושי המקובלים הספרדים (גלביה ותרבוש לבן) אותם לבש בהיותו בכרם בן זמרה, לבין הלבוש החסידי הירושלמי, ולכן לבש קפוטת ושתריימל בצבע לבן.
- למד קבלה אצל הרב מרדכי שרעבי והרב עובדיה הדאיה. אף שהיה ידוע כמקובל גדול, סירב לעסוק בקבלה מעשית, במיוחד לאור אזהרת האר"י על כך.
- לבניו ותלמידיו הדגיש את נושא השלום כחשוב מכל: "אל תשימו לב למקטרגים... הרבו שלום על כל צעד ושעל" אמר, ובנוסף לכך "תהא ידכם תמיד פתוחה למתן צדקה".
- הרב היה חבר במסדר הבונים החופשיים, ואח בלשכת הר ציון בירושלים.
- בצוואתו, אותה כתב בגיל ארבעים, ציווה את ילדיו שלא יינשאו למי שלא הקפידו הוריו על הלכות טהרת המשפחה, או עם מי שהוריו אהבו מחלוקת. לדעתו, צריך ללמוד תורה ככל הניתן, אך יש לדעת מקצוע ולעבוד בו, כדי לא ליהנות מידיעת התורה. משפחתו ממשיכה את מורשתו וביתו ברובע - בית הרב גץ אשר שימש בסוף המאה ה-19 כתלמוד תורה לילדים יהודים מהקהילה הספרדית-משמש כיום כמוקד הארחה לקבוצות ומטיילים אשר חפצים בהכרת דמותו של הרב.

פרשת וירא

הנושאים בפרשה

פרשה זו, עוסקת בחלק השני של חיי אברהם אבינו. אירועים עיקריים בפרשה:

א. שלושת המלאכים בבית אברהם.

ב. מהפכת סדום ועמורה.

ג. לידת יצחק ועקידת יצחק.

משימת ביאור

הכנסת האורחים של אברהם

פסוק ב': "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים"

ספרי עקב י"א י': ...וכבר היה ר' אליעזר ור' יהושע ור' צדוק מסובים בבית משתה בנו של רבן גמליאל. מזג רבן גמליאל כוס לר' אליעזר, ולא רצה לקבלו, לר' יהושע - וקיבלו.

אמר לו ר' אליעזר: "מה זה, יהושע, שאנו מסובין, ורבן גמליאל עומד ומשמש?" אמר לו ר' יהושע: "הנח לו וישמש! אברהם גדול העולם שימש למלאכי השרת, וכסבור שהם ערביים, עובדי עבודת כוכבים, שנאמר: "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נִיֻּצְבִּים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרָאתָם..." והלא דברים קל וחומר: אברהם גדול העולם שימש למלאכים, וכסבור שהם ערביים, עובדי עבודת כוכבים - רבן גמליאל לא ישמשנו?"

אברבנאל: סיפר הכתוב עם היות שראה אותם אנשים לנגד עיניו, כבר הרגיש בהם צד אלוקות, או צד מלאכות, או בכלל שלא היו כשאר בני אדם, וזה, לפי שראה אותם במלוא עיניו רחוקים ממנו בדמות אנשים, ומיד בפתע פתאום ראה אותם "ניצבים עליו" ועומדים אצלו, וזהו אמרו: "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים", שאמרו "וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא" - מורה היותם רחוקים ממנו, ושמיד ראה אותם "ניצבים עליו" כלומר אצלו; ולכן בא בכתוב הזה מילת "וַיֵּרָא" שתי פעמים, שהן שתי ראיות, ומזה ידע שלא באו שם כפי מנהג הטבע...

וכאשר הרגיש אברהם, שהיו אנשים גדולים, ואשר כוח אלוקי בהם, לא קראם ממקומו לומר: "גשו נא אלי", אבל הוא עם כל חולשתו במילה רץ לקראתם מפתח האוהל, שהיה יושב שמה, והלך לקראתו במרוצה והשתחוה לפניהם אפים ארצה, וקראם "אדונים" לדעתו שהיו שלוחי אלוה.

ספורנו: ד"ה וירץ לקראתם: בטרם יקרבו לדבר עמו.

ד"ה מפתח האוהל: התחיל מן הפתח לרוץ לכבודם, כי הזריזות לדבר יורה על חשיבותו בעיני המזדרז אליו, כענין (שמות ל"ד ח') "וימהר משה ויקוד ארצה וישתחוו".

ד"ה וישתחוו ארצה: כי היה תארם נורא, כאמרו (שופטים י"ג) "ומראהו כמראה מלאך אלוהים, נורא מאוד", וחשב אותם לשלוחי איזה מלך.

1. מה ההבדל בין שלושתם, ולפי איזה מהם הכנסת אורחים של אברהם אבינו גדולה יותר?

פסוק ה': "וַיֹּאמְרוּ כֵן תַּעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ דְּבָרְךָ":

ראב"ע: ד"ה כן תעשה: דרך מוסר, שפת לחם די.

בכור שור: ד"ה כן תעשה כאשר דברת: כלומר כן תעשה תדיר, כאשר דברת עתה, זהו ווסתך הטוב שאתה מכניס אורחים ומשמשים. ר' עובדיה זצ"ל.

2. מה קשה לשני המפרשים, ומה ההבדל שבין תשובותיהם?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

רחוב על שמו בעיר העתיקה

- בתחילת שנת 2012 הקימו נכדיו סיור אשר עוקב אחר מהלך חייו של הרב ומספר את סיפורה המיוחד של המשפחה, נפילת הבן אבנר במלחמת ששת הימים כלוחם בחטיבת הצנחנים. את הסיור מעבירים נכדו יפתח גץ ושחקן התיאטרון עמיחי עזר, אשר ביחד משלבים יצירה עם תיאטרון רחוב שמעצים את פועלו וחיו של הרב.
- הרב מאיר יהודה גץ נולד בתונוס בשנת תרפ"ד. בהיותו בן 18 הוסמך לרבנות. בן תשע עשרה התחתן, וכשהגיע לגיל עשרים ושתיים נתמנה לרב של קהילה קטנה בתונוס. שם שימש גם כחזן, שוחט, מוהל ועורך נישואין. כדי לקבל הכרה מטעם השלטונות לערוך נישואין וגיטין, למד משפטים בהתכתבות, וקיבל הסמכה כעורך דין ונוטריון.

פרשת חיי שרה

הנושאים בפרשה

- א. הפרשה נפתחת בתיאור מותה של שרה אשת אברהם. אברהם מבקש לקבור אותה בחברון, ולצורך כך הוא רוכש לאחר משא ומתן ארוך עם בני העיר, את מערת המכפלה.
- ב. את עיקר הפרשה ממלא תיאור שליחת עבד אברהם למצוא אישה ליצחק. אברהם מתנגד לכך שיצחק ייקח אישה מבנות כנען, ולכן הוא שולח את עבדו אל משפחתו שבארם נהריים. העבד מגיע למקום ומתפלל אל ה' שיעזור לו למצוא אישה ראויה, ואף קובע כיצד יידע שהיא ראויה: הוא יבקש ממנה להשקות אותו, והיא תסכים ואף תציע להשקות את גמליו. מיד בסיום תפילתו יוצאת רבקה אל הבאר, וכשהוא מבקש ממנה להשקותו היא אכן מציעה להשקות גם את גמליו. העבד המופתע ממנהר להעניק לה תכשיטים ומתנות ובא איתה לבית משפחתה. לאחר דין ודברים עם לבן אחי רבקה העבד לוקח את רבקה איתו חזרה לארץ כנען, ושם היא נישאת ליצחק.
- ג. בהמשך הפרשה מסופר על סוף חייו של אברהם: הוא נושא אישה נוספת ושמה קטורה, ומוליד ממנה שישה ילדים. אך את ירושתו הוא נותן ליצחק בלבד, ואת שאר הילדים הוא משלח ל"ארץ קדם". אברהם נפטר בן 175, ונקבר במערת המכפלה.
- ד. הפרשה נחתמת בפירוט תולדותיו של ישמעאל, צאצאיו ומקום מגוריו.

משימת ביאור

הסימן שעשה אליעזר - ניחוש?

פסוקים י"ב-י"ד: ה' א-להי אֲדֹנֵי אַבְרָהָם הִקְרִיחַ נָא לִפְנֵי הַיּוֹם וַעֲשֵׂה חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי אַבְרָהָם....
וְאָמְרָה שְׂתֵּהּ וְגַם גְּמָלֶיהָ אֶשְׁקָה אֹתָהּ הִכְחָתִי לְעִבְדֶּךָ לְיִצְחָק וְכֵּן אֲדַע כִּי עֲשִׂיתָ חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי
רַמְבַּ"ם, הלכות עכו"ם, פרק י"א ד': אין מנחשים כגויים, שנאמר "לא תנחשו". כיצד הוא הנחש? כגון
אלו שאומרים: הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקל מידי, איני הולך למקום פלוני היום, שאם אלך אין
חפצי נעשים. הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום, שאם אצא - יפגעני רמאי. וכן אלו
השומעים צפצוף העוף ואומרים: יהיה כך ולא יהיה כך; טוב לעשות דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני...
וכן המשים סימנים לעצמו: אם יארע לי כך וכך, אעשה דבר פלוני, אם לא יארע, לא אעשה - כאליעזר
עבד אברהם - וכן כל כיוצא בדברים האלו הכל אסור.

השגת הראב"ד: זה שיבוש גדול הוא, שהרי דבר זה מותר ומותר... ואיך חשב על צדיקים כמותם (- אליעזר,
ויונתן בן שמואל בשמואל א' י"ד -) עברה זו?! ואי הוי אינהו, מפקיה פולסיה דנורא לאפיה.

ואולם רוב המפרשים סבורים כראב"ד, שלא היה מעשה אליעזר אסור כלל וכלל (ומשתדלים אף לבאר
דברי הרמב"ם כך).

גור-אריה: ודבר זה נראה לי ברור, שלא היה במעשה אליעזר ניחוש כלל.

1. הסבר, כיצד אפשר לומר על מעשה אליעזר שלא היה נחש, ובמה נבדל "סימנו" מכל אותם סימנים שמביא הרמב"ם כדוגמה ל"נחשים"?

"נקרא לנערה ונשאלה את פיה"

פסוק נ"ז: **"וְנִקְרָא לְנַעֲרָה וְנִשְׁאַלָּהּ אֶת פִּיהָ"**

רש"י: ד"ה ונשאלה את פיה: מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה.

רשב"ם: ד"ה נקרא לנערה: אם תרצה להתעכב ימים או עשור כדברינו או מיד לילך כדברך.

רשב"ם, פסוק נ"ח: ד"ה ותאמר אלך: איני חוששת להתעכב בשביל קישוטי עצמי.

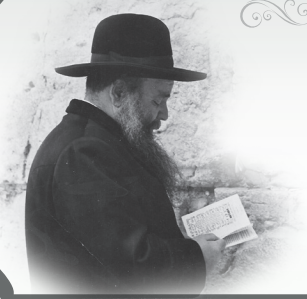
ספורנו: ד"ה ונשאלה את פיה: אם יסבול דעתה ללכת עתה עימך.

רד"ק: ד"ה ונשאלה את פיה: נשאלה מה תאמר: אם תרצה ללכת מעתה, כי מן הנראה שעל הנישואים שאלוה כשאמרו: הנה רבקה לפניך קח ולך, כי אין משיאין את האשה שלא מדעתה. ואמרו חז"ל (קדושין י"א) "אסור לאדם שיקדש את בתו כשהיא קטנה, עד שתגדל ותאמר: פלוני אני רוצה."

שד"ל: ד"ה ונשאלה את פיה: לא יתכן שישאלו אותה אם רצונה להנשא ליצחק, אחר שכבר אמרו (פסוק נ') "מה יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב, הנה רבקה לפניך קח ולך..." גם נראה שלא היה מנהג הקדמונים לשאול את פי בניהם ובנותיהם בענין זה, אלא האבות היו משיאים את הבנים מדעת עצמם. וכמו שאנו רואים ביצחק שלקח לו עבדו אשה שלא מדעתו. אלא הטעם (כדברי הרשב"ם): התלכי עתה מיד עם האיש הזה או תחפצי להתעכב וללכת אחר זמן עם אחרים.

2. מה הניגוד העקרוני בין רד"ק לשד"ל?

3. נסה להכריע ביניהם לאור פרקנו ולאור מקומות אחרים בתנ"ך

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- עד הגיעו לאותה קהילה לא היה בה תלמוד תורה, וכשרצה להתחיל ללמוד את הילדים, אמרו לו שאינם רוצים ללמוד. שאלם הרב: אז מה אתם רוצים לעשות? ענו לו: לשחק כדורגל.. "בסדר גמור" השיב הרב, "חכו לי מעט". רץ לביתו ושב לאחר כמה דקות כשהוא לבוש בגדי ספורט ואמר: "בואו נשחק יחדיו". הילדים התלהבו מהרב הצעיר, ולאחר המשחק הם כבר רצו ללמוד אתו תורה.

פרשת תולדות

הנושאים בפרשה

- א. לידת יעקב ועשו: לאחר תקופת עקרות ארוכה נכנסת רבקה להריון. הבנים מתרוצצים בקרבה והיא הולכת לדרוש את ה'. התשובה שהיא מקבלת היא "שני גויים בבטןך, ושני לאומים ממעיך יפרדו". ואכן, נולדים לה שני בנים, עשו ויעקב. עשו הופך להיות צייד ויעקב יושב אוהלים.
- ב. מכירת הבכורה: באחד הימים בא עשו מן השדה ומוצא שיעקב מכין נזיד עדשים. הוא מבקש מיעקב לאכול מן הנזיד, ויעקב מבקש שימכור לו בתמורה את הבכורה. עשו מסכים, תוך שהוא מזלזל במופגן בבכורה, והמכירה מתבצעת.
- ג. יצחק בגרר: ה' מורה ליצחק להישאר בארץ ישראל, ומבטיח לו כי בזכות אברהם יזכה זרעו לגור בארץ. יצחק עובר לגור בגרר. מחשש למוות, יצחק אומר על רבקה שהיא אחותו. אולם אבימלך, שרואה את יצחק מצחק את רבקה, נוזף בו, ומצווה לעמו שלא לגעת ביצחק או באשתו.
- ד. פרשת הבארות: יצחק מגיע לרווחה כלכלית גדולה ומגורש מגרר. הוא חופר בארות והפלישתים נכנסים במריבה איתו על הבעלות עליהן. בסופו של דבר הוא כורת ברית עם אבימלך והפלישתים מניחים לו ולבארותיו.
- ה. גניבת הברכות: יצחק מבקש לברך את עשו לפני מותו. רבקה שומעת את הדברים ומורה ליעקב להציג את עצמו כאילו הוא עשו ולקבל את הברכה. יעקב עושה כדבריה ומקבל את ברכתו של יצחק. כשעשו מגלה שיעקב קיבל את ברכתו הוא מתכנן להרוג את יעקב אחרי מות אביהם. רבקה שומעת את הדברים ושולחת את יעקב לבית לבן (אחיה) בחרן. התחפשות יעקב לעשו

משימת ביאור

"בעבור תברוך נפשי"

א. ברכת עשו

ר' משה חפץ, מלאכת מחשבת (רב באיטליה במאה ה-16): יראה שלדעת קדם היה מנהגם באשר עדיין היום בממלכת פראנציה: האב יעד כל רכושו אל בכורו או אל בנו הגדול. וכל שאר בניו יעבדו הגדול למחיתם או ישוטטו לבקש מהם מזון באומנות או במלחמה ירדו לעבודת המלך. וכן יצחק רצה לתת כל קניינו לעשו בנו הגדול. אמנם נתגלגל הדבר בעבור תחבולת רבקה להניחו ליעקב ולשמו גביר לאחיו ולסמכו דגן ותירוש - ירצה לומר שהורישו כל תבואת ארצו וכתב כל נכסיו ליעקב בנו. אם כן לא נשאר לו לתת לעשו אלא כשאר הבנים שיעבוד אחיו ויעשה ויאכל עמו או יצא למלחמה ועל חרבו יחיה.

על כן לא יכול לברך עשו ולומר לו: ויתן לך אלוקים משמני הארץ, כאשר אמר ליעקב, אלא "משמני הארץ יהיה מושבחך", פירוש שלא יהיה שמני הארץ שלך, אלא שתשב גם אתה עמו ויאכל משמני הארץ אם ירצה לעבוד אחיו, ואם לאו - על חרבך תחיה.

1. מהן השאלות השונות המתעוררות בלימוד פרקנו שאותן בא הרב חפץ ליישב?

2. איך מפרש ר' משה חפץ את הוי"ו של פסוק מ' - "ועל חרבך"?

פסוק י"ב: "אולי יְמוּשֵׁנִי אָבִי"

הכתב והקבלה: לשון "פן" ישמש כשאין המדבר חפץ במציאות הדבר, כמו (בראשית ג', כב) "פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים"; (בראשית י"א) "פן נפוץ על פני כל הארץ"; (בראשית מ"ב) "ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו, כי אמר פן יקראנו אסון..."

ולשון אולי ישמש כשהמדבר יקווה קיום דבריו, כמו (בראשית ל"ב) "אולי ישא פני".

3. הסבר מה אפשר ללמוד על מהלך מחשבותיו של יעקב ברגע זה מתוך העובדה שהשתמש כאן במילת "אולי ימושני" ולא אמר "פן ימושני".

פסוק י"ד: "וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא"

הכתב והקבלה: אין ספק שהיתה הברכה חביבה על יעקב, וכאשר ראה שהשעה דחוקה ובמעט התמהמהות ישוב עשו מן השדה ויבא מטעמים לאביו והיה לו ליעקב למהר, ואם כן היה לו לכתוב מילה דזירוזא, כאמור באברהם (בראשית י"ח) "וירץ לקראתם".

(בראשית י"ח): "וימהר אברהם האהלה שרה אשתו ויאמר

מהרי שלש סאים קמח לזשי..."

(בראשית י"ח): "ואל הבקר רץ אברהם וייקח פרק בן בקר...

ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו."

ובאליעזר (בראשית כ"ד) "וירץ העבד לקראתה ויאמר: הגמליאני"

וברבקה (בראשית כ"ד) "ותמהר ותורד כדה על ידה ותשקהו"

(בראשית כ"ד) "ותמהר ותער כדה אל השוקת"

והיה ראוי לומר אף כאן ביעקב: "וירץ ויבא לאמו" ולא אמר הכתוב כן רק "וילך ויקח ויבא".

4. התוכל להסביר תופעה זו ולישב תמיהתו?

פרשת ויצא

הנושאים בפרשה

הפרשה מתארת את קורות יעקב בחרן, מיום שיצא מארץ ישראל ועד שובו אליה.

- א. סולם יעקב: יעקב יוצא מבאר שבע ועוצר ללילה בבית אל. שם הוא נרדם ורואה בחלום סולם העולה מן הארץ עד השמים ומלאכים עולים ויורדים בו. ה' מתגלה ליעקב ומבטיח לו שמירה בכל קורותיו וריבוי בנים. יעקב מתעורר, מכריז על המקום "בית אלוהים", מציב מצבה לציון המאורע, ונודר לעשר מעשר מכל רכושו.
- ב. פגישת יעקב ורחל: יעקב מגיע לבאר שליד חרן, ולאחר דו-שיח קצר עם הרועים הוא פוגש את רחל, מנשק לה ובוכה. הוא בא לבית רחל ופוגש שם את אביה, לבן הארמי.
- ג. נישואי יעקב לרחל וללאה: יעקב מסכים לעבוד בשביל לבן שבע שנים בתמורה לכך שיישא את רחל לאישה. בתום שבע השנים נערך טקס חתונה, אולם לבן מרמה את יעקב ומשיא לו את לאה במקום את רחל. יעקב מסכים לעבוד שבע שנים נוספות כדי להינשא לרחל.
- ד. הולדת בני יעקב.
- ה. פרשת צאן יעקב: יעקב פונה ללבן ומבקש לקבל שכר על עבודתו. לבן מסכים להעניק ליעקב חלק מצאנו לפי מאפיינים שהוסכמו ביניהם, אך מסלק בלי ידיעת יעקב את הכבשים המדוברות מעדריו ומרחיק אותן למקום אחר. יעקב מצדו משתמש בשיטות רבייה מיוחדות ומצליח לצאת ברכוש גדול.
- ו. עזיבת יעקב: יעקב מתייעץ עם רחל ולאה ומחליט לעזוב את בית לבן. הוא עוזב בלי להודיע ללבן ובמקביל גונבת רחל את התרפים של אביה, ששימשו אותו לעבודת אלילים. לבן רודף אחרי יעקב ומשיג אותו בהר הגלעד, אולם מקבל אזהרה מפורשת מה' שלא לפגוע ביעקב. הוא נוזף ביעקב על שעזב בלי להודיע ועל גניבת התרפים, ויעקב מציע לו לחפש את התרפים, ואף קובע כי מי שהתרפים ברשותו "לא יחיה". לבן מחפש, אולם רחל מצליחה להסתיר את התרפים והחיפוש מסתיים בלא תוצאות. בסופו של דבר שניהם כורתים ברית שלא לפגוע אחד בשני. לבן עוזב, ויעקב מתכוון להיכנס לארץ ישראל. יעקב רואה מלאכים המלווים אותו, וקורא את שם המקום "מחניים".

משימת ביאור

לשאלת המקלות-- בהתנהגות יעקב עם לבן בהציגו את המקלות נאמרו דעות שונות והנה מקצתן.

אור החיים, ל"ב: ד"ה הסר משם: מדבריו מוכח כי לא יהיה לחלקו אלא נקודים וטלואים בעזים וחום בכבשים, אבל עקודים אינם לחלקו. וממה שאמר הכתוב בפסוק ל"ה משמע שלקח גם עקודים. ונראה כי יעקב בתנאו לא רצה שייטול בחלקו עקודים. וטעמו הוא כי אם ייקח גם העקוד, יצטרך להסירו גם מצאן לבן, ולא יישאר אז סימן הלובן בכל הצאן ליחמנה הצאן אליו, והרי הוא ייגע לריק.

כי לא עלה על דעתו של יעקב לרמות לבן בשום אופן בעולם וחשב שבאמצעות העקוד יחמו הצאן לילד גם כן הנקוד והטלוא שהוא חלקו. (וכמו כן תמצא (מ) "ויתן פני הצאן אל עקוד" והיו יולדות נקודים

וכו') והרמאי לבן נתחכם לדעת זו ונטל הכל; עקוד נקוד וטלוא, עוד נתחכם והסיר "כל אשר לבן בו" - תפחנה עצמותיו, כי לא כן היה התנאי שאם כן - מניין יצא הנקוד או טלוא?? ומעתה פקע שכרו של יעקב! מטעם זה נתחכם יעקב לקחת שכר טורחו ויצג המקלות...

באר מים חיים, (ר' חיים בן שלמה, מחצית ראשונה של המאה הי"ט): ...כל הכתובים האלה מראים צדקת יעקב ורמאות לבן הארמי, כי יעקב לא אמר לו, כי אם להסיר קטני הצאן הנקראים שה כבשים או שה עזים, כדי שלא יאמר לבן אח"כ כי הם שלו ויעקב גנבם מאתו, אבל אלה התישים הזקנים לא ליטול, כי נכרים הם בשנותם ואין יעקב יכול לומר עליהם שהם שלו, והם מוכרחים להישאר בעדר, שיהיה בצאן איזה נקוד וטלוא להסתכל בו, כי אם לא יהיה כלל בעדר ממין כזה, איך יולד כזה אפילו אחד?! "ויאמר לבן: הן לו יהי כדברך" - הודה לו בפיו ולבבו לא כן יחשוב. כי רמאי היה מתחילתו ועד סופו ושינה ממה שאמר יעקב ולקח גם התישים הזקנים וכל העזים הנקודות אף הגדולים וכל אשר רק היה לבן בו. כדי שלא יישאר בכל העדר גם אחד שהיה מנומר במקצת...

ואמר הכתוב (ל"ו); "ויעקב רועה את צאן..." "אע"פ שראה כל אלה מה שלבן עושה לו, מכל מקום יעקב בצדקו היה אומר בליבו; "אם אחזור, יאמר לבן שאני משנה בדיבורי ותחילת כוונתי היה על כל הצאן, כדרך אלו הרמאים, ופן ח"ו יהיה חילול ה' על ידי, לא אעשה זאת" ובטח בה' שישלח ברכתו בכל מעשה ידי אף אחרי רמאות לבן... וכאשר המרה הרמאי את דבריו, קיים בו "עם עקש תתפתל" ואע"כ עשה בצדקות גדולה, כי לקח כמה מיני מקלות, לא אחד, בכדי שיהיה במקלות גם מראה שיגיע לחלק לבן. כי יעקב לא היה חפץ להונות את לבן רק להציל את שלו... מקל אחד לקח לבנה והוא לבן לגמרי והיה לח לפי שאז ניכר בו הלבנונית יותר, וזהו חלק לבן, כי לא הותנה לחלק יעקב אלא המנומר.

ועוד לקח מקל לוז או ערמון ובהם פצל וכו' והחשיף הלבן, שיהיו מנומרים בפצלות הלבן שבהם ובזה היה לו שני המינים; לחלק לבן ולחלקו...

מדרש לקח טוב ל, ל"ט: ואם תאמר היאך עשה יעקב ככה להציג המקלות והדבר נראה כגניבה? תשובה: חלילה, אין זה גניבה, שהמלאך כבר אמר לו (ל"א ל"ב): "שא נא עיניך..." מה שעשה - ע"פ המלאך עשה, שכן דרך אות שיבוא על עשיית המעשה, כמו שעשה משה רבנו בשחין, שזרק פיו כבשן ונעשה שחין. וכן הכינים וכיוצא בו. ואלישע שחתך עץ וזרק בתוך המים ויצף הברזל... כך עשה יעקב אבינו על ידי מעשה והיה מלאך מסייע לו. ואם לא יאמינו בזה הדבר שעל ידי מלאך היה, כל מי שהוא רוצה לעשות כל צאנו לבנים, ישים מקלות לבנים בשקתות המים ויהיו כן? הלא כלא כלום! אלא ללמדך כי סייעתא מן שמיא היה.

אור זרוע, (ר' יצחק מוינה 1200-1270 סימן השס"ט): אומרים רבים: טוב מי יראנו / בפרשת יעקב אבינו / על מחשף הלבן טעם יבינו / אולי יש אשר לזכות ידינו / וראיתי כי כולנו כצאן טעינו / כי לא כן כאשר דמינו / אשר פצל בשל לבן והפקיע ממנו / אלא איש תם חסידות למדנו / מה' וישראל לנקותנו / ומן הכעור ומן הדומה להרחיקנו / שלא להיחשד.

כי אומר אני כי יעקב אבינו ידע, שלבן רמאי ובעל תחבולות והיה חושב, איך יעשה שלא יחשד אותו לבן ויעליל עליו להוציא שכר טורחו מידו. והתנה עם לבן, שכל שה נקוד וכו' אשר יולד בעדר לבן, יהיה שכרו של יעקב, וגם אשר כבר נולד נקוד וכו' יהיה שכרו וייטול מיד, ככתוב, "אעבר...הסר משם כל שה...והיה שכרי". ויאמר לבן; יהי כדברך". נדמה לו דבר מועט. "ויסר ביום ההוא את...ויתנם יעקב ביד בניו" - ראובן ושמעון

וישם דרך ג' ימים בין עדרו של יעקב שרועים אותו בניו ובין עדרו של לבן שרועה אותו יעקב, שלא יאמר לבן שבאו מעדרו. "ויקח לו יעקב מקל לבנה וכו' ויצג בשקתות המים" של עדר יעקב שרעו ראובן ושמעון ויחמו הצאן של יעקב ותלדנה עקודים וכו'. ובהעטיפ הצאן - היינו המכוסים של לבן שכולם שחורים או כולם לבנים והם של לבן. לא ישים המקלות שלא להפקיע ממונו של לבן, והיו העטופים ללבן והקשורים ליעקב, ולא יכול לבן לחשוד את יעקב, כי עמד באמונתו וענתה בו צדקתו!

1. מה ההסבר הניתן ע"י כל אחד מן הנ"ל להתנהגות יעקב?

2. במה שונים שני הראשונים משני האחרונים (הבדל עקרוני), ומה אפשר לטעון כנגדם (כנגד הראשונים)?

3. במה שונה מדרש לקח טוב מכולם?

4. מה הדמיון בין מקלות יעקב למטה משה לדעת ה"לקח טוב"?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- הרב גץ היה פעיל בתנועה הציונית, ובהשפעתו עלו משפחות רבות לארץ (אלה שלא עלו לארץ היגרו לצרפת, שם התרחקו מאוד מהדת, וכשבעים אחוז מבניהם ונכדיהם התבוללו). בעקבות המתיחות שהתעוררה עם הערבים, ובהשפעת התנועה הציונית, דאג הרב גץ שבני הנוער יתאמנו בנשק, כדי שיוכלו להגן על עצמם ועל בני ביתם בעת פרעות.
- בכל שיחה ושיעור כמעט היה הרב מדבר בשבח ארץ ישראל ובחשיבות העלייה לארץ. ואכן עלה בידו לשכנע רבים לעלות.

פרשת וישלח

הנושאים בפרשה

הפרשה מתארת את המשך קורותיו של יעקב מיום שובו לארץ ישראל מגלותו בחרן.

- א. כאשר מתברר ליעקב שעשו בא לקראתו בראש קבוצה של ארבע מאות איש הוא חושש מאוד, ומבצע כמה פעולות לקדם את פני הרעה. במהלך הלילה הוא מעביר את כל המחנה מעבר לנחל יבוק ונותר לבדו בעבר השני. שם פוגש אותו איש עלום-שם (מלאך) ונאבק עמו עד עלות השחר. בתום המאבק סובל יעקב מנקע ברגלו. האיש מברך את יעקב, וקובע לו שם חדש: ישראל.
- ב. עם בוקר נפגשים עשו ויעקב על מחנותיהם. יעקב משתחוה כמה פעמים לפני עשו והם מתחבקים. מתפתח דו-שיח ידידותי, והוא מציג בפני עשו את נשיו וילדיו, אך מסרב להתלוות לעשו בדרכו. בסופו של דבר עשו חוזר לארץ אדום ויעקב יושב בסוכות.
- ג. אחר כך בא יעקב לאזור העיר שכם ובונה מזבח. שכם בן חמור "נשיא הארץ" חוטף את דינה בת יעקב ואונס אותה. הוא בא ליעקב ולבניו בהצעה לקשרי ידידות, נישואין ומסחר הדדיים. בני יעקב מסכימים למראית עין לכינון הקשרים בתנאי שכל אנשי העיר יימולו. אנשי העיר מסכימים לבקשה, אולם לאחר שהם מלים את עצמם, באים שמעון ולוי בני יעקב אל העיר ביום השלישי, הורגים את כל אנשי העיר ובזים את רכושם.
- ד. יעקב מצווה את אנשי ביתו לבער את האלילים שברשותם, עובר לבית אל ובונה מזבח. בבית אל נגלה ה' ליעקב ומברך אותו בריבוי זרעו ובירושת ארץ ישראל. משם ממשיך יעקב בדרכו, ולקראת בית לחם כורעת רחל ללדת, יולדת את בנימין אך מתה בלדתה ונקברת בקבר רחל.
- ה. חלק זה של הפרשה מסתיים במניין שנים עשר שבטי ישראל ובתיאור פטירתו של יצחק אבינו, בן מאה ושמונים שנה.
- ו. לאחר מכן מובא פירוט רחב של צאצאי עשו, נשותיו ו"אלופי עשו" - ראשי השבטים, וכן מובאת רשימה של המלכים שמלכו בארץ אדום "עד מלוך מלך לבני ישראל".

משימת ביאור

הערכת מעשה שמעון ולוי

רמב"ם, הלכות מלכים פרק ט' הלכה א': על שישה דברים נצטווה אדם הראשון: על עבודה זרה ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים - אף על פי שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבנו והדעת נוטה להן, מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה. הוסיף לנח אבר מן החי, שנאמר (פרק ט') "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו" נמצאו שבע מצוות...

הלכה י"ד: וכיצד מצווים הם על הדינים? חייבין להושיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצוות אלו להזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משש מצוות אלה, יהרג בסיף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו...

רמב"ן, פסוק י"ג: ד"ה ויענו בני יעקב את שכם: הנה חמור ושכם אל אביה ואל אחיה דיברו, אבל הזקן לא ענה אותם דבר, כי בניו ידברו במקומו בענין הזה לכבודו, כי בעבור היות הדבר להם לקלון לא ירצו שיפתח פיו לדבר בו כלל. ויש כאן שאלה, שהדבר נראה כי ברצון אביה ובעצתו ענו, כי לפניו היו, והוא היודע מענם כי במרמה ידברו, ואם כן למה כעס. ועוד, שלא יתכן שיהיה רצונו להשיא בתו לכנעני אשר טימא אותה.

והנה כל האחים ענו המענה הזה במרמה, ושמעון ולוי לבדם עשו המעשה, והאב ארר אפם להם לבדם. והתשובה כי המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר, כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר, ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כולם נמולים יבואו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו את בתם מבית שכם, וזאת עצת כל האחים וברשות אביהם, ושמעון ולוי רצו להנקם מהם והרגו כל אנשי העיר.

ויתכן שהיה הכעס ליעקב שארר אפם על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו, והראוי להם שיהרגו שכם לבדו. וזהו מה שאמר הכתוב ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם, כי כולם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הנבלה שעשה להם. ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי.

והרב השיב בספר שופטים (רמב"ם הלכות מלכים פרק י"ד הלכה ט') ואמר שבני נח מצווים על הדינים, והוא להושיב דיינין בכל פלך ופלך לדון בשש מצות שלהן, וכן נח שעבר על אחת מהן הוא נהרג בסייף, ראה אחד שעבר על אחת מהן ולא דנוהו להרגו הרי זה הרואה יהרג בסייף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו.

ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם, למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם.

ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח בשבע מצוות שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל ציוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולווה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופיתה בתו של חברו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן.

ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצוות עשה בהם, ולא אמרו (סנהדרין נ"ז א') אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלא...ומה יבקש בהן הרב חיוב, וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלה עריות ועושים כל תועבות ה' היו, והכתוב צווה עליהן בכמה מקומות (דברים י"ב ב') על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן וגו', לא תלמד לעשות וכו' (דברים י"ח ט'), ובגילוי עריות כי את כל התועבות האל עשו וכו' (ויקרא י"ח כ"ז), אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין.

אבל ענין שכם, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו כי עבדיו הם, וסרים אל משמעתו, ואין הברית אשר נימולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם, ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה שנאמר עכרתם אותי להבאישני, ושם ארר אפם כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו וישכנו איתכם והיינו לעם אחד, והם היו בוחרים בהם ובעטו בדבורם, ואולי ישובו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל.

1. חלק את דברי הרמב"ן לשתי פסקאות, והסבר את שתי הקושיות (אחת על יעקב ואחת על בניו) שבהן עוסק הרמב"ן בכל אחת מהן!

2. מהי תשובתו לכל אחת מן הקושיות הנ"ל?

3. מהו ההבדל העקרוני בין הרמב"ם ובין הרמב"ן בהערכת מעשה שמעון ולוי?

פרשת וישב

הנושאים בפרשה

- א. מכירת יוסף: יעקב מעדיף את יוסף על שאר אחיו, ויוסף חולם שישלוט עליהם. בעקבות כך האחים מקנאים בו, ובהזדמנות הראשונה רוצים להרגו, אך ראובן משכנע אותם לזרוק אותו לבור. בהמשך, על פי עצת יהודה, הם מוכרים אותו לישמעאלים ומספרים ליעקב שיוסף נהרג. יוסף נמכר לבסוף כעבד לפוטיפר
- ב. בניו של יהודה, ער ואון, נישאים לתמר (אשת ער) ומתים. יהודה חושש שגם בנו השלישי שלה ימות, ולפיכך לא מאפשר לתמר להתחתן איתו, והיא נותרת עגונה. תמר מתחפשת ויהודה בא אליה. לאחר מכן מתברר שהיא בהריון ויהודה מצווה לשורפה, אך לאחר שמתבררת טעותו הוא מברך אותה. מתמר יצאו פרץ וזרח.
- ג. המשך תיאור סיפור יוסף: אשת פוטיפר מנסה לפתות אותו, אך הוא מסרב. באחת הפעמים היא קורעת את בגדו וטוענת בפני בעלה שיוסף רשע. יוסף מושלך לבית כלא, ושם הוא פותר את חלומותיהם של שר המשקים ושר האופים.

משימת ביאור

"לא-להים פתרונים - ספרו נא לי"

פסוק ח': "הֲלוֹא לֹא-לֵהִים פְּתָרִימִים סִפְרוּ נָא לִי"

ראב"ע: כי פתרון החלומות לשם הוא, כי הוא יודע העתיד, והראה בחלום מה יהיה למי שירצה. ואם אני אפתור אותו לטוב או לרע לא יועיל ולא יזיק. ואחר שהדבר כן ולשם פתרון כל החלומות, אל תחוש שתספרו חלומותיכם לי. וכל החלומות הולכים אחר הפה - דברי יחיד הם.

רמב"ן: פירש רבי אברהם כי יאמר, כי המקרים העתידיים לבוא בחלומות - לאלהים הם, כי הוא לבדו המחלים והמודיע העתיד, והוא העושה שלום ובורא רע, ואין בדיבורי לכם תועלת או הפסד. וזה אמר שלא יענישוהו אם תבוא להם רעה, או כדי שייספרו אותם אליו ולא יבזהו. ואם כן אין למילת "הלא" בזה טעם. ואולי יהיה פירושו כמו "הנה", יאמר, הנה לאלהים לבדו הפתרונים ולא לאדם הפותר.

והנכון בעיני כי אמר; הלא לאלהים פתרונים בכל החלומות הנעלמים והסתומים, והוא יכול להודיע פתרון חלומכם, ואם הוא נעלם בעיניכם, ספרו נא לי, אולי יישר בעיני לגלות סודו אלי.

אברבנאל: טעות היא בידכם לחשוב שישולם פתרון החלומות במלאכה וחכמה, ואין הדבר כן...דעו, כי "הלא לאלוקים פתרונים", רצונו לומר, לא יוכל אדם לפתור חלומות בשלמות, אם לא בהיות רוח אלוקים נוססה בו כי בכוח רוח הקודש יגידו הנעלם, לא מצד כוחו כלבד ולכן "ספרו נא לי", אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לכם.

ספורנו: הנה חכמת הפתרון היא באדם מצד מה שהוא בצלם אלהים, ולזה יתכן שתהיה גם בי אע"פ שאני עתה עבד ובבית האסורים. ומפני זה אפשר שלא צדקתם במה שאמרתם ופותר אין אותו.

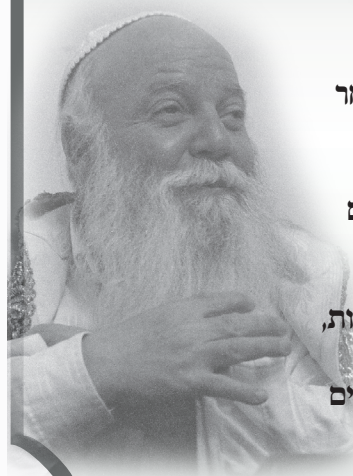
1. לכאורה נראה ששני חלקי הפסוק אינם מתקשרים יפה או אפילו סותרים זה את זה. כיצד מיישבים ראב"ע, רמב"ן, אברבנאל וספורנו סתירה זו?

2. באר את מאמר חז"ל המובא בראב"ע: כל החלומות הולכים אחרי הפה!

3. לשם מה מביא הראב"ע כלל זה, ומה מעיר עליו?

4. מהי טענת רמב"ן נגד ראב"ע?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

הנהגת הקהילה בכרם בן זמרה

- בשנת תש"ט, בהיותו בן עשרים וחמש, עלה לארץ עם אשתו וארבעה ילדים. לאחר תקופה במעברה, נתבקש על ידי תנועת הפועל המזרחי לעלות להתיישבות בצפון הגליל, בכפר שננטש מתושביו הערבים, ולשמש בו "כמשרת בקודש" - רב, חזן, מוהל ושוחט. לאחר מכן שימש גם כמנהל בית הספר האזורי. לימים נקרא המקום כרם בן זמרה.
- תנאי החיים במושב היו קשים מאוד. רבים מהעולים לא הורגלו למלאכת החקלאות, והרב היה מחזקם ומעודדם על שזכו במצווה העצומה של יישוב הארץ. השפעתו הגיעה גם למושבים הסמוכים, עלמה ודלתון. אומרים שלא היו צריכים שם שוטרים ושופטים, כי הרב היה בורר ומכריע בכל הסכסוכים, והכל היו מקבלים את דעתו.

פרשת ויגש

הנושאים בפרשה

- א. הפרשה הקודמת הסתיימה בדרישת יוסף מאחיו להשאיר אצלו את בנימין. יהודה ניגש ליוסף ומתאר לו את סיפורם ואת מצבם הקשה אם לא יחזירו את בנימין. יוסף לא מסוגל להתאפק עוד, ומתוודה על זהותו לאחיו. האחים נבהלים ושותקים. יוסף מסביר שהתגלות מכירתו הייתה לטובה, כיוון שכעת הוא משנה למלך מצרים ויכול לכלכל אותם. לאחר מכן הוא שולח אותם חזרה לארץ כנען עם עגלות וציוד כדי להביא את שאר המשפחה.
- ב. יעקב מקבל בהתרגשות גדולה את הבשורה ויוצא לדרך למצרים. הוא עוצר בבאר שבע ומעלה קורבנות, ושם מתגלה אליו ה' ומבטיח ליעקב כי זרעו יהיה לגוי גדול במצרים ובסופו של דבר יעלו חזרה לארץ ישראל. לאחר מכן מובאת בתורה רשימה של צאצאי יעקב שירדו למצרים.
- ג. משפחת יעקב מגיעה למצרים ויעקב ויוסף נפגשים. יוסף מדריך את אחיו לומר לפרעה שהם רועי צאן, כדי שישכן אותם באזור נפרד במצרים. בני יעקב נפגשים עם פרעה ואחריהם בא גם יעקב עצמו ומברך את פרעה. יוסף משכן את אחיו בארץ גושן ומספק להם מזון במהלך שנות הרעב. במקביל מנהל יוסף את הכלכלה המצרית כולה בזמן הרעב. המצרים הרעבים ללחם נותנים ליוסף את כספם ואת מקניהם, ולבסוף נותנים את אדמותיהם וגם את עצמם לעבדים לפרעה בתמורה לאוכל. יוסף קובע מערכת של מסים, שבה פרעה מחזיק בכל הנכסים, מספק לעם זרעים לעבודת האדמה והעם מחזיר לו חמישית מן היבול.

משימת ביאור

"וַיֵּיטֵב בְּעֵינֵי פְרָעָה"

השווה את שני המדרשים הבאים:

פרק מ"א פסוק ל"ז: **"וַיֵּיטֵב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי כָּל עֲבָדָיו"**

מדרש שכל טוב: על שנתן עצה להחיות יושבי הארץ.

זה שאמר הכתוב (משלי ט"ז) **"ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו"**, שאפילו שר הטבחים והחרטומים הודו לדבריו.

פרק מ"ה פסוק ט"ז: **"וַיֵּיטֵב בְּעֵינֵי פְרָעָה וּבְעֵינֵי..."**

מדרש הגדול: אמרו: מה זה שהוא אחד - הורידנו מגדולתנו, הללו עשרה - על אחת כמה וכמה.

1. מהו ההבדל בין גישת עבדי פרעה ליוסף לפי שני המדרשים האלה? "...באו אחי יוסף וייטב..."

פסוק ט"ז: "וְהָקֵל נִשְׁמָע בֵּית פְּרֹעֶה לְאֹמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיֵּיטֵב בְּעֵינֵי פְרֹעֶה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו"

רמב"ן: וטעם באו אחי יוסף: כי היה יוסף מגיד לבית פרעה, כי יש לו אחים נכבדים בארץ העברים, כי גנוב גונב משם, ועתה שמעו כי באו אחי יוסף כאשר אמר.

"וייטב בעיני פרעה ובעיני עבדיו", כי היה הדבר להם לחרפה, שימשול בהם איש נכרי, עבד, מבית האסורים יצא למלוך; ועתה בבוא אליו אחים נכבדים, ונודע כי הוא הגון להתייבב לפני מלכים - ישמחו כולם בדבר.

ספורנו: ד"ה וייטב בעיני פרעה: שחשב שמכאן ואילך תהיה השגחת יוסף על הארץ לא כהשגחת גר מנהיג, אבל כהשגחת אזרח חושב לשבת בארץ הוא וזרעו - ולזה ישגיח בכל לב להיטיב לארץ וליושביה.

2. מהו ההבדל בין דעת שני הפרשנים האלה לבין דעת מדרש הגדול בשאלה 1?

3. מה ההבדל בין הרמב"ן לספורנו בפירוש ה"וייטב", ומה סמך מצא כל אחד משני הפרשנים לפירושם בלשון הכתוב?

צינונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- רבים מתושבי היישוב הגיעו ארצה כיהודים שאינם מקפידים על שמירת מצוות. בדרך אגב נקלעו ליישוב של הפועל המזרחי. בפיקחותו וחביבותו המיוחדת ידע הרב גץ לקרבם לתורה.
- מתוך חזון של קיבוץ הגלויות, ביקש מהסוכנות שתביא למושב עולים מכל העדות. כולם היו מתפללים ביחד בכל ימות השנה. בראש השנה נחלקו לשני מניינים, והרב גץ שהיה בעל קול חזק וערב, ואף הכיר את כל הנוסחים על מנגינותיהם, היה ביום הראשון משמש כחזן ותוקע במניין האשכנזים וביום השני במניין הספרדים.

פרשת ויחי

הנושאים בפרשה

- א. יעקב מרגיש שבאה שעתו למות. הוא קורא לבנו יוסף ומבקש ממנו לקבור אותו בארץ ישראל. לאחר מכן יוסף מביא אליו את שני בניו, אפרים ומנשה, ויעקב מברך אותם וממנה אותם לשבטים.
- ב. ברכת יעקב: יעקב קורא לבניו אחד אחד ומברך אותם. את הראשונים - ראובן, שמעון ולוי - הוא מברך על מעשיהם, ואת שאר הבנים מברך.
- ג. לאחר מכן יעקב מצווה לקברו במערת המכפלה ונפטר. המצרים חונטים אותו והבנים יוצאים, באישור פרעה, למערת המכפלה ושם הם קוברים אותו.
- ד. הפרשה (וכל ספר בראשית) נחתמת בתיאור שנותיו האחרונות של יוסף: התפייסותו הסופית עם אחיו, ימיו במצרים ומותו.

משימת ביאור

"חמור גרם" - תלמוד תורה

פסוק י"ד-ט"ו: "יִשְׁשַׁכֵּר חֲמוֹר גֶּרֶם רֵבִץ בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים וַיֵּרָא מְנוּחָה כִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ כִּי נָעֲמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לְסָבֹל וַיְהִי לְמַס עֹבֵד"

בראשית רבה צ"ח (י"ב): "יששכר חמור גרם" - מה חמור זה גרמיו ברורין, כך היה תלמודו של יששכר ברור לו. "וירא מנוחה כי טוב" - זו התורה, שנאמר (משלי ד') "כי לקח טוב נתתי לכם"; "ואת הארץ כי נעמה" - זו התורה, שנאמר (איוב י"א) "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים"; "ויט שכמו לסבול" - עולה של תורה; "ויהי למס עובד" - אלו מאתים ראשי סנהדראות שהיו משבטו של יששכר.

דבר אחר: "יששכר חמור גרם" - מדבר בארצו. מה חמור זה נמוך מכאן ונמוך מכאן וגבוה באמצע, כך בקעה מכאן ובקעה מכאן והר באמצע. "רובץ בין המשפתיים" - אלו שתי בקעות: בקעת פסלן (ובהוצאת בראשית רבה של תיאודור: "בקעת אכסלו" וכוונו לבקעת העיר כסלות למערב הר תבור הנזכרת ביהושע י"ט ו"ח) ובקעת יזרעאל... "ויט שכמו לסבול" - עולה של ארץ ישראל.

רש"י: ד"ה יששכר חמור גרם: חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו למשאוי כבוד.

ד"ה וירא מנוחה כי טוב: ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פרות.

ד"ה ויט שכמו לסבול: עול תורה, ויהי לכל אחיו ישראל למס עובד, לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין, שנאמר (דברי הימים א' י"ב) "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיתם מאתים", מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם.

1. מה הביא את בעל המדרש לדרוש את פסוקנו על התורה, ולהוציא את המילים "מנוחה", "ארץ" ממשמעותן?

2. על פי המדרש: אם היו מהם ראשי סנהדראות, למה קראום "למס עובד", הרי זה הפוך מכוונת הפסוק?

3. מהי "עולה של ארץ ישראל" בסוף דברי המדרש?

4. מה ראה רש"י להעדיף דברי המדרש הראשונים על ה"דבר אחר", והלא לפי דברי רש"י עצמו אינו מביא אגדה "אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אפניו" (עיין רש"י בראשית ג' ח)?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- כשראה שהמתיישבים באזור מזניחים את חצרותיהם, ביקש מהמורה לחקלאות להכין שתילים לילדים ולהדריכם כיצד לטפח את גינותיהם. מראה המושבים השתנה לבלי הכר.

- אחד עשר ילדים היו למשפחת גץ. בהיותה מטופלת בילדים רכים, היתה הרבנית אסתר עסוקה תמיד בבישול, אפייה וכביסה. למרות זאת ביתה היה פתוח לרווחה. מעדנים תוניסאיים ערבים לחיך גדשו את שולחנה, וכל הנכנס רעב לבית הרב יצא שבע. לכל דכפין בישלה: לטרקטוריסטים שעבדו בשדות, לקציני צבא שאכלו על שולחנם מדי יום, לתלמידים שהגיעו לאחר הלימודים ולחברי המושב שבאו להיוועץ ברב. ידוע היה באזור הצפון, שכל הזקוק לבית חם, לארוחה דשנה ולאוזן קשבת, עליו לפנות לבית הרב.

- פעם קנה שיש כבשים ונתנם לרועה שיגדלם למענו. כששאלו הרועה לשם מה זקוק הרב לכבשים, ענה: "בני, המצב במושב קשה. האנשים חיים במחסור גדול. קניתי את הכבשים כדי שבכל חג נוכל לשחוט כבש ולבשלו ולשמוח בו את כל תושבי הכפר".

- עם כל המעמסה שבטיפול במשפחתם מרובת הילדים, אימצו הרב והרבנית ילדים עזובים, חולי גוף ונפש. כמו כן שימש הבית כתחנת מעבר. ילדים באו לימים מספר עד אשר נמצא להם מקום קבע, או עד שנקלטו במסגרות לימודיות.

- בבית המשפחה היה חדר לבנים וחדר לבנות. על פי מספר המיטות שהוצעו בלילה ידעו ילדי המשפחה אם בלילה יגיעו ילדים לביתם וכמה. וסימן נוסף היה נקוט בידם: על פי מספר הכריכים שהאם הכינה בלילה ליום המחרת, ידעו אם יתווספו באישון לילה עוד ילדים למשפחתם...

פרשת שמות

הנושאים בפרשה

- א. בני ישראל פרים ורבים במהירות וממלאים את כל ארץ מצרים. פרעה חושש מההשלכות ולכן מצווה עליהם לעבוד בפרך ולבנות את פיתום ורעמסס. בנוסף הוא מצווה על המילדות להשליך את כל התינוקות הזכרים ליאור, אך הן אינן מצייתות לו.
- ב. הפרשה עוברת לספר על עמרם משבט לוי שנולד לו בן. אמו, שחוששת מגזרת פרעה, מכניסה אותו לתיבה ומשליכה אותה ליאור. בת פרעה מוצאת אותו, מוציאה אותו מהמים, קוראת לו משה ומגדלת אותו כבנה. כשמשה גדל הוא הורג מצרי שמתעלל בעברי, ולאחר מכן מתערב בסכסוך בין שני עבריים. הוא נאלץ לברוח למדין, שם הוא פוגש את יתרו ומתחתן עם בתו, צפורה. נולדים לו שני בנים: גרשום ואלעזר.
- ג. באחד הימים משה מגיע להר ורואה שם סנה בוער שאינו נשרף. ה' מתגלה אליו, מודיע לו על קיומו וממנה אותו לגאול את עם ישראל ולהביאם לארץ ישראל. משה מנסה להתחמק ומעלה טענות רבות. ה' מעניק למשה אותו ומופתים ולאחר מכן מספר לו על אחיו, אהרן, ומודיע לו שיבוא איתו וידבר במקומו (שכן משה היה מגמגם).
- ד. משה נפגש עם אהרן, ויחד עם זקני העדה הם הולכים לפרעה ומצווים לשלוח את עם ישראל. פרעה מסרב, ומכביד את תנאי השעבוד. בני ישראל מתלוננים למשה, והוא הולך לצעוק לפני ה'. ה' עונה שיפעל על פרעה ביד חזקה.

משימת ביאור

מרים - כוחה של אמונה

פסוק א': "וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת בַּת לֵוִי"

מסכת סוטה דף י"ב עמוד א': "וילך איש" - להיכן הלך? אמר ר' יהודה בר זבינא: שהלך בעצת בתו. תנא: עמרם גדול הדור היה; כיוון שגזר פרעה: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" אמר (עמרם): "לשווא אנו עמלין". עמד וגירש את אשתו, ועמדו כולם וגירשו את נשותיהם.

אמרה לו בתו, "אבא, גזרתך קשה משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות! פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה גזרת בעולם הזה ובעולם הבא! פרעה הרשע, ספק עצתו מתקיימת, ספק אינה מתקיימת, וודאי גזרתך מתקיימת!" עמד והחזיר אשתו - עמדו כולם והחזירו נשותיהם.

רש"י: ד"ה ויקח את בת לוי: פרוש היה ממנה מפני גזרת פרעה, והחזירה ועשה בה ליקוחין שניים.

רמב"ן: ד"ה וילך איש מבית לוי: רבותינו אמרו, שהלך אחר עצת בתו, ורבי אברהם (אבן עזרא) אמר, כי בערים רבות היו ישראל יושבים וזאת האשה היתה בעיר אחרת ומה צורך שיזכיר הכתוב בזה? ועל דעתי בעבור שלא חשש לגזרת פרעה ולקח לו אשה להוליד ממנה בנים אמר הכתוב כך, בעבור

כי כל מזדרז לעשות עניין חדש יאמר כן, (בראשית ל"ו כ"ב) "וילך ראובן וישכב את בלהה"; (הושע א' ג') "וילך ויקח את גמר בת דבלים"; (בראשית ל"ז) "לכו ונמכרנו לישמעאלים"; (ירמיה י"ח י"ח) "לכו ונכה בלשון"; (ישעיה א') "לכו נא ונוכחה"; וכן זה נזדרז ויקח את בת לוי.

ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח, והיה זה בעבור כי יצטרך ליחסם ולהזכיר שמם, מי אביהם ואבי אביהם, עד אל לוי ועכשיו ירצה לקצר עד לידת המושיע, ואחרי כן ייחס גם שאר השבטים בעבורו בסדר השני. (=פרשת וארא).

ועל דרך הפשט, שהיה זה תחילת הנישואין, אין מוקדם ומאוחר בפרשה, כי היה זה קודם גזרת פרעה, וילדה את מרים ואהרן, ואחרי כן גזר פרעה "וכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" ותלד הבן הטוב הזה, ולא הזכיר הכתוב לידת אהרן ומרים, כי לא היה בלידתם חידוש דבר.

ועל דעת רבותינו הם ליקוחים שניים, שפירש ממנה מפני גזרת פרעה והחזירה בנבואת בתו...

1. מהו ההבדל בין דברי רבותינו לדברי הרמב"ן בפירוש המילה "וילך"?

פסוק ד': "וַתֵּצֵב אַחֹתוֹ מֵרְחוֹק לִדְעָה מָה יַעֲשֶׂה לוֹ"

שמות רבה א' כ"ב: "ותצב אחותו מרחוק" - למה עמדה מרים "מרחוק"? אמר רב עמרם בשם רב: לפי שהיתה מרים מתנבאת ואומרת: "עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל!" כיוון שנולד משה נתמלא הבית כולו אורה, עמד אביה ונשקה על ראשה. אמר לה: "בתי, נתקיימה נבואתך", היינו דכתיב (שמות ט"ו כ') "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף" - אחות אהרן ולא אחות משה? אלא שאמרה נבואה זו כשהיא אחות אהרן ועדיין לא נולד משה.

כיוון שהטילוהו ליאור, עמד אביה (כן הגרסה בסוטה י"ב, "עמד אביה" ולדעת מפרשי שמות רבה גרסת "עמד אביה" עיקר ולא כפי שכתוב בדפוס שמות רבה "עמדה אמה") וטפח לה על ראשה, אמר לה "בתי היכן נבואתך?!"

והיינו דכתיב "ותצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לו" - מה יהא בסוף נבואתה.

2. מה ראה הדרש להוציא מילת "מרחוק" ממשמעה, ולדרוש אותה כפי שדרשה?

פרשת וארא

הנושאים בפרשה

- א. ה' מטיל על משה לבשר לבני ישראל על הגאולה. הם אינם שומעים לו. ה' מצווה על משה ללכת שנית אל פרעה.
- ב. תיאור השושלת של שבט לוי (וכן ראובן ושמעון).
- ג. משה ואהרן מגיעים לפרעה ומצווים עליו לשלוח את בני ישראל. הם מראים לו מספר מופתים, אך חרטומיו של פרעה מבצעים אותם גם כן. לאחר מכן, ה' מביא על המצרים את עשר המכות: דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, שחין וברד, אך פרעה מקשיח את לבו ולא מוכן לשלח את בני ישראל.

משימת ביאור

"ואני אקשה את לב פרעה" - מהמדרש

פסוק ג': "וַאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת אֲתֹנִי וְאֶת מִוְפְּתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם"

שמות רבה י"ג ד': כי אני הכבדתי את לבו. אמר ר' יוחנן: מכאן פתחון פה למינים לומר: לא הייתה ממנו שיעשה תשובה. אמר לו ר' שמעון בן לקיש: ייסתם פיהם של מינים, אלא (משלי ג', ל"ד): "אם ללצים הוא יליץ", שהקב"ה מתרה בו באדם בפעם הראשונה, שנייה ושלישית, ואינו חוזר בו, והוא נועל לבו מן התשובה, כדי לפרוע ממנו מה שחטא. אף כך פרעה הרשע, כיוון ששיגר הקדוש ברוך הוא חמש פעמים ולא השגיח על דבריו, אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך.

1. הסבר את קושייתו של ר' יוחנן.

2. כיצד מיישב ריש לקיש את קושייתו?

3. הוכח מן הכתוב מה שאומר ריש לקיש, ששיגר הקב"ה אליו חמש פעמים ולא השגיח, ורק לאחר מזה הכביד את לבו. (שים לב: חמש פעמים דווקא!)

שבת ק"ב עמ': אמר ריש לקיש. מה דכתיב (משלי ג' ל"ד) "אם ללצים - הוא יליץ ולענוים יתן חן"? - בא ליטמא - פותחין לו, בא ליטהר - מסייעין אותו.

רש"י, שם: "אם ללצים - הוא יליץ": מעצמו יליץ, לא יסייעוהו ולא ימנעוהו; "ואם לענוים": ולמידה טובה הוא נמשך. "יתן חן": יסייעוהו מן השמים.

בא ליטהר - מסייעין אותו; ומכינין לו פתח.

4. במה מסייעים דברי ריש לקיש כאן לפתרון שאלת ר' יוחנן דלעיל?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

צבא

- היו שניסו לשכנעו להשתמט מהשרות הצבאי, שהרי רב הוא, תושב יישוב ספר ובעל משפחה ברוכת ילדים, כך שלפי כל הדעות ביכולתו לקבל פטור מהשרות. אולם הוא רצה בכל מאודו לשרת בצבא ישראל.
- שרותו הצבאי אמנם היה קצר, אבל כיוון שזכה להערכה מצד מפקדיו, נשלח לקורס קצינים וסיימו בהצלחה מרובה. כשמצב הביטחון בצפון החל להתערער נתמנה הרב גץ למפקד החבל.
- את היחס הזה לצבא השריש הרב גץ בקרב בניו, שכולם שרתו ביחידות קרביות. זכה הרב וגם נכדיו ממשיכים בדרכו ומשרתים ביחידות קרביות, ומהם שמשרתים היום ביחידות העילית המובחרות ביותר בצה"ל...

פרשת בא

הנושאים בפרשה

- א. מכות ארבה וחושך.
- ב. ההכנות למכת בכורות: בני ישראל אוספים כלי כסף וזהב מהמצרים, ומשה מזהיר את פרעה מפני המכה. ה' מצווה את משה להודיע לבני ישראל לשחוט שה לקורבן פסח ולמרוח את דמו על המשקוף. כמו כן מופיע הציווי על חגיגת חג הפסח ואכילת המצות.
- ג. יציאת מצרים: מכת בכורות מתבצעת, ובני ישראל יוצאים במהירות מרעמסס לסוכות.
- ד. בסיום הפרשה מופיעות שתיים מפרשיות התפילין ובהן גם מצוות קידוש בכורות וסיפור יציאת מצרים.

משימת ביאור

שלוש פעמים נזכרה שאילת חפצים מהמצרים בספר שמות:

- (1) בהבטחת הגאולה למשה בסנה; פרק ג' פסוק כ"ב: "וַיִּשְׁאַלְהָ אִשָּׁה מִשְׁכָּנָתָהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְשִׁמְתָם עַל בְּנֵיהֶם וְעַל בְּנֵיהֶם" (שמות ג' פסוק כ"ב);
- (2) בציווי למשה לפני מכת בכורות; פרק י"א פסוק ב': "דִּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעִיתָהּ כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב" (שמות י"א פסוק ב');
- (3) בסיפור יציאת מצרים; פרק י"ב פסוקים ל"ה-ל"ו: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְדִבְרֵי מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלּוּ מִמִּצְרַיִם כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב וְשִׁמְלֹת וְהָיָה נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיִּשְׁאַלּוּם וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" (שמות י"ב פסוקים ל"ה-ל"ו); וכבר קודם רמז לכך בספר בראשית ט"ו, י"ד: "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דֵּן אֲנֹכִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרֶכֶשׁ גָּדוֹל" (בראשית ט"ו, י"ד).

דעות שונות לחכמינו ולפרשנינו בשאילת כלים זו, בטעמה, בתכליתה. ואלו מקצת דעותיהם:

סנהדרין צ"א: ...שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: הרי הוא אומר (י"ב, לו) "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום" - תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו! אמר גביהה בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס. אם ינצחוני - אמרו: הדיוט שבנו ניצחתם; ואם אני אנצח אותם - אמרו להם: תורת משה רבנו נצחתכם. נתנו לו רשות והלך ודן עמהם. אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראיה? אמרו לו: מן התורה. אמר להם: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר (י"ב, מ'): "ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה". תנו לי שכר עבודה של ששים ריבוא ששעבדתם במצרים. אמר להם אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לי תשובה! אמרו לו: תנה לנו זמן ג' ימים! נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה.

מדרש חמדת ימים (ע"פ ספר תורה שלמה שמות רמ"ג): "ושאלה אשה משכנתה" - למה מצוה זו נאמרה לנשים? שכיוון שגזר פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו", היו בנות ישראל משחדות מתכשיטיהן לעבדי פרעה ומשחדות למצרים שלא יגלו, ומשליכין מבניהם מקצת ומניחים מקצת. לכך לא כפל הכתוב לומר: "וישליכו כל הבן" וציוה הקב"ה "ושאלה אשה משכנתה" כדי שיחזור הדבר לישנו, להחזיר להם מה שנתנו להם, ואין בזה גניבת דעת אלא החזרת חפץ לבעליו.

רבנו חננאל: אין "שאילה" זו כ"שאילה" האמורה בכלים (שמות כ"ב, י"ג), שהיא שאילה על מנת להחזיר, אלא שציוה ה' לישראל שישאלו מהם במתנה והקב"ה יתן להם חן בעיני המצרים ויתנו להם. ואין זה גניבת דעת שיצווה בה הקב"ה, חס ושלום, המלאכה ולשוויה סוף ותכלית, והלא דין תורה הוא בעבד שעבד את אדוניו שבע שנים שהוא חייב בהענקה, שנאמר (דברים ט"ו) "וכי תשלחנו חפשי מעמך; לא תשלחנו ריקם הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך". על אחת כמה וכמה המצרים, שהייתה אצלם עבודת ישראל של מאתיים ועשר שנה.

רבנו בחיי, בשם רבנו חננאל: חס ושלום שיגיד הקב"ה לגנוב דעת הבריות, שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב ולא ישיבו להם, אבל לשון "ושאלה" - שתתן לה במתנה, שכן מצינו בגדעון (שופטים ח', כ"ד) "אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו" (ולא היה על מנת להחזיר), וכן מצינו בבת-שבע (מלכים א', ב') "שאלה אחת קטנה אנכי שואלת מאתך... יתן את אבישג השונמית לאדוניה אחיך" - הרי מתנה שנקראת בלשון שאילה.

רשב"ם: פרק ג' פסוק כ"ב: ושאלה: במתנה גמורה וחלוטה, כמו (תהלים ב) "שאל ממני ואתנה גויים נחלתך". זהו עיקר פשוטו ותשובה למינים.

פרק י"א פסוק ב': ד"ה וישאלו: לשם מתנה גמורה, כמו (תהלים ב') "שאל ממני ואתנה גויים נחלתך".
פרק י"ב פסוק ל': ד"ה נתן את חן העם: לתת להם במתנה כדכתיב "ונתתי את חן העם" וישאלום מצרים לישראל, ישראל היו השואלים ומצרים המשאלים, ומתנה היתה.

חזקוני: פרק ג' פסוק כ"ב: ד"ה לא תלכו ריקם: כי הם יעניקו לכם מג' מינים: כסף, זהב ושמלות, דוגמת הענקת עבד (דברים ט"ו) צאן, גרן, יקב.
ד"ה ושאלה אשה: במתנה גמורה.

פרק י"א פסוק ב': ד"ה כלי כסף וכלי זהב: במקום שהניחו ישראל בתייהם ושדותיהם וכליהם (בראשית מ"ז כ"ז) "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה".

1. הסבר מהי "שאלת המינים" המוזכרת בדברי הרשב"ם, עליה עונים המפרשים הנ"ל.

2. הסבר מהן התשובות השונות שניתנות לעיל לשאלה זו.

3. מה מסומל בדברי רבותינו בגמרא סנהדרין ע"י המשפט שנשפטו מצרים עם ישראל לפני אלכסנדר מוקדון?

פרשת בשלה

הנושאים בפרשה

- א. קריעת ים סוף: לאחר יציאת מצרים, בני ישראל עוברים במדבר סיני, ופרעה עם צבאו רודף אחריהם. בני ישראל מגיעים לים סוף. משה צועק אל ה' והוא מצווה אותו להרים את מטהו מעל הים. הים נבקע לשניים, ובני ישראל עוברים בו. כאשר המצרים עוברים בו, הים חוזר למצבו הרגיל והמצרים טובעים.
- ב. שירת הים: לאחר קריעת ים סוף, משה ובני ישראל שרים שירת הודאה ושבח לה'. מרים הנביאה יוצאת גם היא לשיר יחד עם הנשים.
- ג. תחילת המסע: בני ישראל מגיעים למרה ולאחר תלונות העם, משה מספק להם מים מתוקים ואת המן, תוך פירוט דיני לקיטת המן. לאחר מכן מגיעים לרפידים, שם משה מוציא מסלע מים.
- ד. ישראל נלחמים בעמלק בהנהגתו של יהושע בן נון ומנצחים, כאשר משה מסייע להם באמצעות הנפת ידיו.

משימת ביאור

טעם זכרון עמלק

(1) תנחומא, פרשת כי תצא: (דברים כ"ה) "זכור את אשר עשה לך עמלק אשר קרך בדרך..." "קרך" - היקרך לפני אחרים. אמר רב תנאי: משל למה הדבר דומה? לאמבטיא רותחת שלא הייתה בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה; אף על פי שנכווה - הקירה לפני אחרים. אף כאן: כיוון שיצאו ישראל ממצרים, הקב"ה קרע הים לפניהם ונשתקעו המצרים לתוכו, נפל פחדן על כל האומות שנאמר (שמות ט"ו) "אז נבהלו אלופי אדום...", כיון שבא עמלק ונזדווג להם, אף על פי שנטל את שלו מתחת ידן, הקירו לפני אומות העולם.

אבן כספי, "משנה כסף" פסוק ט"ז: ד"ה יד על כס יה הושם יד על כס יה. והמשים הוא השם כטעם שבועה. ויש מתאוננים מן השם ברוך הוא, איך לבש קנאות באף ובחימה אין מכבה על עמלק, עד שנשבע למחותו, ועשה מצוות עשה מיוחדת לישראל על זה, ואמר "לא תשכח" (דברים כ"ה י"ט), ואם הרע ונלחם עמם, האם אין ראוי לשכוח זה, ומן המדות הטובות אשר ציונו השם הוא שנשכח הרעות שיעשו לנו יתר האנשים, כי אף ציונו על המצרים (דברים נ"ג ח') כל שכן שהנטירה והנקימה מידות מגונות בדתנו, ואף בחוקות כל פילוסוף וחכם.

התשובה: לכל זמן ועת, והנה כתוב בתורה (שמות ל"ד) "ה' נושא עוון ופשיע" ונחום אמר (נחום א' ב') "אל קנא ונוקם ה' נוקם ה' ובעל חימה, נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו". ובכלל הכל כפי הנושאים או הנושאים, רצוני, כפי עושה העוון וכפי גודל העוון וקטנו, וכן לפי הזמנים, ושלמה אמר (קהלת ג') "עת מלחמה ועת שלום".

ר' נפתלי צבי יהודה מוולוז'ין (הנצי"ב), "העמק דבר": ד"ה כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע: זה העניין לפי הנראה הוא מיותר, שהרי כל דבר ה' למשה נכתב בספר התורה גם בלי צו ה' שיכתוב לזכרון וגם ענין "שים באזני יהושע" אינו מבואר.

אבל מתחילה יש לבאר גוף המאמר "כי מחה אמחה את זכר עמלק", אם הכוונה למלכות עמלק, על מה קבעו חז"ל מצוות זכירה זו לדורות, אחר שכבר נמחית מלכות הרשעה זו מן העולם? ואם אפילו יש איזה אנשים מזרע אומה זו בעולם - מה זה עניין? ואם הכוונה, שיהא נשכח שמו וזכרו זה אי אפשר כלל, שהרי התורה נצחית והיא מזכרת! אלא על כרחך הכוונה - תעודת עמלק בעולם, דזה ברור שלא לחינם התגרה עמלק עם ישראל, אשר בלי ספק לא נעלם ממנו, כי לא בנקל יוכל לו, והלא "מתעבר על ריב לא לו"!

אלא משום ש"ראשית גויים עמלק" (במדבר כ"ג) כדבר בלעם בעת הופיע עליו אור רוח הקודש, ועל כרחך אין הכוונה שהיא האומה היותר מוצלחת ומאושרת בעולם - שהרי מעולם לא היה עמלק כי אם ממלכה שפלה - אלא העניין, דכמו שהיה מלחמת אמרפל וחבריו על אברהם אבינו בייחוד (בראשית י"ד), (כמו שנתבאר מדיוק המקראות בספר בראשית), והוא משום שידעו שעל ידו נעשה "עין משפט" - היינו להוריד השגחה עליונה על פי המעשים, כך מאז יצאו ישראל ממצרים ומוכן היה לקבל את התורה, הָרַע (הה"א בצירוף) לאומות העולם ביותר ועמלק "ראשית גויים" שונא את ההשגחה תכלית שגאה, והבטיח הקב"ה כי תגיע שעה, שימחה זכר עמלק, היינו תכלית תעודתו, שתהיינה הליכות הטבע חופשי בלי השגחה לפי המעשים - זה הרצון יהיה נשכח מאומות העולם, "והיה ה' למלך על כל הארץ" וזה ימות המשיח שיגיע במהרה בימינו.

ואמר ה' למשה (פסוק י"ד): "כתוב זאת זיכרון בספר", אדם שמספר לבנו ואמר איזה מעשה להביא לבו למוסר וכשמגיע לעניין נחוץ ביותר שיהא מושרש בלבו, מדויק לו אביו ביותר ואומר: "זכור זה בני", אף על גב שרצונו שיזכור כל העניין, מכל מקום מעמידו ביותר על עניין נחוץ בסיפורו, כך: כל התורה עלינו לזכור על ידי כתיבת ספר תורה, אבל באשר אנחנו רואים, שאמר הקב"ה למשה "כתוב זאת זכרון בספר" עלינו להשכיל, כי יש לנו לזכור זה העניין ביותר, כי הוא תכלית המבוקש שימלא כבוד ה' את כל הארץ ועלינו להאמין, כי עוד תבוא זה השעה והיא ביאת המשיח.

1. שלוש תשובות שונות ניתנות כאן לאותה שאלה. מה השאלה?

2. מה ההבדל בין התשובות?

3. מה הייתה תגובת האומות על יציאת מצרים וקריעת ים סוף לפי מדרש תנחומא ולפי דברי אבן כספי?

ילקוט שמעוני סימן תתקל"ח: ר' פנחס אומר: אחר ארבעים שנה רצה משה לומר להם לישראל: זכורים אתם מה שאמרתם (פרק י"ז) "היש ה' בקרבנו אם אין?" אלא אמר משה: אם אני אומר להם כך הרי אני מלבין פניהם, ומלבין פנים אין לו חלק לעולם הבא!

משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו פרדס אחד והכלב קשור בפתח הפרדס ומביט בכל מה שבפרדס; נכנס אוהבו של מלך לגנוב מן הפרדס ושיסה בו את הכלב וקרע בגדיו.

אמר המלך; "אם אני אומר לאוהבי, למה נכנסת לתוך הפרדס שלי?! הרי אני מלבין את פניו, אלא אומר לו; הראית כלב שוטה, היאך קרע את בגדיך? מיד הוא מבין מה עשה".

כך אמר משה; הריני אומר לישראל "זכור את אשר עשה לך עמלק".

4. במה שונה תפישת ר' פנחס בטעם זיכרון עמלק מכל הדעות שהבאנו לעיל?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

מלחמת ששת הימים

- ימים ספורים לפני פרוץ מלחמת ששת הימים, הגיע בנו יאיר למצוות. בר המצווה נחוג במושב בן זמרה ברוב שמחה.
- באותו יום קיבלו צו גיוס תושבים רבים, וביניהם הרב, בנו אבנר, וחתנו ציון. בלילה ישב הרב עם בנו וחתנו ולמדו בצוותא בהלכות מלכים לרמב"ם על חובת היציאה למלחמה. אבנר מאורס היה, ואמור היה להתחתן מספר שבועות לאחר מכן. אמר לו אביו: "בני, אפילו חתן מתחת לחופתו יוצא למלחמת מצווה". באותו בוקר הכינו את תרמילם, נפרדו בציפייה לישועות ולנחמות ופנו לדרכם ולקיום חובתם.
- הרב שימש במלחמה כמפקד האזור, רץ ממושב למושב, בדק שהתושבים נמצאים במקום מוגן, פקד על החיילים באזור, עבד ללא לאות ימים רבים ללא שינה. אט אט החלו לזרום ידיעות על ניצחונות המלחמה: שחרור סיני, שחרור עזה, שחרור שכם, שחרור הגולן. והנה ביום השלישי הגיעה הידיעה על שחרור ירושלים.
- השמחה הרקיעה שחקים, חלום הדורות התגשם. תוך כדי פעילות וריצה הספיק הרב עוד לכתוב שיר תהילה לבורא עולם. אולם כשתושבי כרם בן זמרה התאספו להרים כוסית לחיים ולהודות לבורא עולם, אמר הרב: "כל עוד איני בטוח שכל ילדי המושב שבו בשלום הביתה - איני שותה".

פרשת יתרו

הנושאים בפרשה

- א. יתרו, חותן משה, מגיע אל מחנה בני ישראל עם צפורה אשת משה וילדיה. משה מקבל אותו ומספר לו על הנסים שנעשו ביציאת מצרים, ויתרו בתגובה מהלל ומשבח את ה' ומקריב קורבנות. למחרת רואה יתרו כיצד משה שופט לבדו את העם, ומציע לו לערוך רפורמה במערכת: למנות מערכת משפט של שרי אלפים, שרי מאות, שרי חמישים ושרי עשרות שיתווכו בינו לבין העם וישפטו את המקרים הפחות קשים. משה מקבל את עצת יתרו וממנה את השופטים, ויתרו חוזר לארצו.
- ב. בני ישראל באים להר סיני וחונים למרגלות ההר. משה עולה אל ראש ההר ומקבל מסר מה' לבני ישראל, שהם עתידים לכרות איתו ברית ולהיות לו ל"עם סגולה". בני ישראל מסכימים, ומשה מכין אותם לקראת קבלת התורה. לאחר שלושה ימי הכנה מתקיים מעמד הר סיני: ה' מתגלה על ההר בקולות וברקים ומוסר לעם את עשרת הדיברות. בני ישראל מתקשים לעמוד בחוויית ההתגלות של ה', ומבקשים ממשה שיתווך בינם לבין ה'.
- ג. לאחר עשרת הדיברות באה פרשייה הלכתית קצרה שעניינה דיני בניית מזבח.

משימת ביאור

מצוות זכירת השבת

פסוק ח': "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ"

רש"י: וכן פתרונו: תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך חפץ יפה, תהא מזמינו לשבת. **רשב"ם:** כל זכירה הכוונה על ימים שעברו, כמו (דברים ל"ב): "זכור ימות עולם" (שמות י"ג ג') "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", (דברים ט' ז') "זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלוקיך במדבר" - אף כאן זכור את יום השבת של ששת ימי בראשית, כמו שמפרש והולך "כי ששת ימים עשה ה'" - ולפיכך נכתב כאן "זכור" כדי לקדשו, להיות שובת ממלאכה.

ספורנו: זכור: ה'ה תמיד זוכר את יום השבת בעסקיך בימי המעשה כמו "זכור את אשר עשה לך עמלק". וזה תעשה, כדי שתוכל לקדשו. הזהיר שישדר האדם עסקיו בימי המעשה, באופן שיוכל להסיח דעתו מהם ביום השבת.

1. מה בין רש"י לרשב"ם בפירוש המילה "זכור"?

פסוק ח': "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד"

מכילתא דרשב"י: רבי אומר: הרי זו גזרה אחרת, שכשם שנצטוו ישראל על מצוות עשה של שבת - כך נצטוו על המלאכה.

אבות דר' נתן י"א: שמעיה אומר: אהוב את המלאכה...כיצד? מלמד שיהא אדם אוהב את המלאכה, ואל יהיה שונא את המלאכה, כשם שהתורה ניתנה בברית, כך המלאכה ניתנה בברית, שנאמר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלוקיך"..."ר' יהודה בן בתירא אומר: מי שאין לו מלאכה לעשות - מה יעשה? אם יש לו חצר חרבה או שדה חרבה, ילך ויתעסק בה, שנאמר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". ומה תלמוד לומר: "ועשית כל מלאכתך"? להביא את מי שיש לו חצרות או שדות חרבות, ילך ויתעסק בהן.

2. הסבר במה משנות הדרשות האלה מפשוטו של מקרא?

3. כיצד אפשר להוכיח שאין דבריהם כפשוטו של פסוקנו?

4. מה מוסיף דרושו של ר' יהודה בן בתירא על הדרש הראשון? מה הוא דיוקו מן הפסוק?

5. רש"י: כשתבוא שבת, יהא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה, שלא תהרהר אחר מלאכה.

חזקוני: הרבה ממלאכתך, דוגמת (שמות ט' י"ד) "את כל מגפותי".

מה קשה לשניהם, ומה ביניהם ביישוב הקושיה?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

אבנר

- שבועות מספר לאחר מלחמת ששת הימים היה אמור אבנר לשאת לאשה את בחירת לבו. לפני כניסתו לקרבות על ירושלים, כתב גלויה לאביו: "אבא, אנחנו הולכים להילחם במקום שתשמח מאוד שהיינו שם". כיוון שהיה אסור לכתוב פרטים על הקרבות, רמז אבנר לאביו שהוא הולך להילחם על ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו. חבריו סיפרו, שבתוך המזלזל ההכנות לקרב התפנה אבנר ללמוד בהלכות מלכים לרמב"ם.
- כחבלן בחטיבת הצנחנים, נמנה אבנר על החיילים הראשונים שפילסו את הדרך בין הבונקרים המבוצרים וגדרות התיל לכיוון חומות העיר העתיקה. אש תופת ניתכה עליהם מכל עבר, אולם אבנר וחבריו דבקו במשימתם - לפלס את הדרך לחבריהם הנערכים להסתערות.

פרשת משפטים

הנושאים בפרשה

פרשת משפטים היא הפרשה ה-18 בתורה. בפרשה מפורטות עשרות מצוות, בעיקר בין אדם לחברו, ביניהם:

- א. דיני עבד עברי ואמה עבריייה, רצח וחבלה, דיני נזקים, גניבה וגזילה, דיני שומרים.
- ב. איסור פיתוי, איסור עינוי אלמנה ויתום ואיסור אונאת הגר.
- ג. דיני הלוואה (איסור ריבית) ואיסור הטיית משפט ולקחת שוחד, מצוות השבת אבידה.
- ד. בנוסף מופיעות מספר מצוות בין אדם למקום, וביניהן דיני הכניסה לארץ ישראל.
- ה. בסוף הפרשה ה' ועם ישראל כורתים ברית, ומשה עולה שנית להר סיני לקבל את לוחות הברית.

שבת שקלים

כינוי לשבת שלפני ראש חודש אדר, או לשבת שבה חל ראש חודש אדר, שקוראים בה בתורה את פרשת שקלים.

בשבת שקלים מוציאים שני ספרי תורה. בספר התורה הראשון קוראים את פרשת השבוע, ובספר התורה השני קוראים את פרשת שקלים (שמות ל, יא-טז). אם באותה שבת חל ראש חודש אדר, מוציאים שלושה ספרי תורה. בספר התורה הראשון קוראים את פרשת השבוע, בספר התורה השני קוראים את הקריאה של ראש חודש, ובספר התורה השלישי קוראים את פרשת שקלים.

בחודש אדר היו מכריזים על השקלים ומודיעים לעם שעליהם להביא את מחצית השקל עבור קרבנות הציבור שהקריבו בבית המקדש.

לאחר קריאת התורה קוראים את הפטרת "ויכרות יהוידע וגו'" (מלכים ב פרק יא). היא עוסקת בנדבת העם לבדק הבית של בית המקדש.

משימת ביאור

פסוק כ"ח: "וְשַׁלַּחְתִּי אֶת הַצֶּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת הַחֲזִי אֶת הַפְּנֵעִי וְאֶת הַחֲתִי מִלְּפָנֶיךָ"

ראב"ע: ד"ה ושלחתי את הצרעה: מכה בגוף מגזרת "צרעת" שתחלש כוח הגוף.

רמב"ן: ד"ה ועבדתם את ה': ...ועוד ישלח בהם את הצרעה והוא מין ידוע כגון הדבורה ומזכירין אותה חכמים תדיר "דבש דבורים, דבש צרעין", והענין, כי ישלח המכה הזו באויר ארצם כמו הארבה, ששלח במצרים והילק החסיל והגזם חילו הגדול בימי יואל.

וטעם "וגרשה", כי הוא סיבה בהם לגרשה מן הארץ, כי תכסה את עין הארץ ותחשך ולא יוכלו לבוא במלחמה, ועוד כי תאכל כל יגיעם בשדה, מענין שאמר בקללות "זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף

כי יחסלנו הארבה" (דברים כ"ח ל"א), "כל עצך ופרי אדמתך יירש הצלצל" (דברים כ"ח מ"ב), כן אמר ככאן שיעשה בשונאיו.

והזכיר הכתוב "החיו והכנעני וחתי" דרך קצרה, והכוונה בכל הנזכרים למעלה. והנכון בעיני, כי שלושה אלה לא יצאו רובם במלחמה ולא נפלו בהם בחרב, והיו נשגבים במבצרים, ושלח בהם רק את המות הזה, כענין שאמר במצרים (שמות ט"ו ו') "ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים", והוא מה שאמר במשנה תורה (דברים ז' כ') "וגם את הצרעה ישלח ה' אלוקיך בם עד אבוד הנשארים והנסתרים מפניך". והצרעה הזאת עברה עם יהושע את הירדן; וכך העלו במסכת סוטה, ואמרו שהיתה מטלת בם ארס ומתים בה, והאמת כי יש בה גם היום ארס מזיק וממית.

וכתיב ביהושע (כ"ד י"א) "ותעברו את הירדן ותבואו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו האמורי והכנעני והחתי והגרשי החיו והיבוסים ואתן אותם בידכם", וכתיב (שם) "ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם", הנשארים בהם - כי אחרי נתנו בידכם כל הנזכרים שלחתי הצרעה לגרש הנשארים והנסתרים ואמר "שני מלכי האמורי" והם סיחון ועוג שהזכיר מתחילה ו"לא בחרבך ולא בקשתך" עשית כל אלה.

ור' אברהם אמר: הצרעה חולי בגוף מגזרת צרעת, ואין צורך.

רבנו בחיי: וענין הצרעה הוא מין עוף כגון יתושים וצרעים וזבובים ודבורים, והם מינים הרבה, שם הכלל "צרעה" כמו שתמצא מכת הארבה של מצרים שהיו מינים הרבה.

ומה שכתוב שלושה מן העמים ולא יותר, לפי ששלושה אלה היו החזקים בכל שבעה עממין והיו יושבים במבצרים נשגבין ובא להודיע פלא גדול ונס נסתר, שעם בריה חלושה שבכל הנבראים והיא הצרעה, בה יכרית ה' את החזקים שבכל המקומות.

חזקוני: ולפי הפשט משל הוא: לא בחרב ולא בקשת אני מגרשם אלא בדבר קל. ר' יוסף אבן כספ, כסף משנה: הוא מין הדבורים היותר רע ואולי כן היה באחת ממלחמות יהושע או אחריו בימי הזקנים ואם לא נזכר, ואולי הוא משל כולל לכל מיני המדיחים והמגרשים.

אברבנאל: ולפי שתיפול עליהם אימתה ופחד והמם השם מהומה גדולה, אמר "ושלחתי את הצרעה" והוא משל נאה מאד, כי הצרעה היא בריה חלושה, תעשה כאב גדול בעוקצה, כן ישראל שהיו אומה חלושה בערך העממים - יכאיבום, באופן שיתנו עורף וינוסו מהם.

1. מה ההבדל בין דברי ששת הפרשנים בפרשם את מהות "הצרעה"?

2. מהם הקשיים הנוספים שמיישב הרמב"ן בדבריו? (עד "מזיק וממית")

3. מה הקושי בדברי יהושע שמיישב הרמב"ן?

פרשת תרומה

הנושאים בפרשה

הפרשה עוסקת בציווי על בניית המשכן:

- א. בתחילה ה' מצווה על משה לאסוף מבני ישראל תרומות למשכן.
- ב. לאחר מכן, מופיעה רשימה של כלי המשכן, לצד המידות שלהם והחומרים מהם הם עשויים.

משימת ביאור

המשכן

שמות רבה ל"ד: ...אליהוא אמר (איוב ל"ז כ"ג): "שדי לא מצאנוהו שגיא כח". מי ששומע פסוק זה, הוא אומר: שמא חירופים הוא חס ושלום?! אלא כך אמר אליהוא: לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה עם בריותיו, שאין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו, לא בא על האדם אלא לפי כוחו. אתה מוצא כשנתן הקב"ה את התורה לישראל, אילו באו עליהם בחוזק כוחו, לא היו יכולין לעמוד, שנאמר (דברים ה') "אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלוהינו - ומתנו", אלא לא בא עליהם אלא לפי כוחם, שנאמר (תהלים כ"ט) "קול ה' בכח", "בכוחו" - אינו אומר, אלא "בכח", לפי כוחו של כל אחד ואחד.

דבר אחר (איוב כ"ו): "שדי לא מצאנוהו שגיא כח" - בשעה שאמר הקב"ה למשה; "עשה לי משכן" - התחיל משה מתמיה ואומר; כבודו של הקב"ה מלא עליונים ותחתונים, והוא אומר; "עשה לי משכן"?! (תנחומא; בשעה שאמר לו הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" אמר משה; ריבונו של עולם, הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך...) ועוד היה משה מסתכל ורואה ששלמה עומד ובונה בית המקדש, שהוא גדול מן המשכן, ואומר לפני הקב"ה (מלכים א' ח') "כי האמנם ישב אלוקים על הארץ". אמר משה, ומה בית המקדש שהוא יותר ויותר מן המשכן, שלמה אומר כן, משכן על אחת כמה וכמה!... אמר הקב"ה, לא כשם שאתה סבור כך אני סבור, אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום וחמשה במערב (שמות כ"ו י"ח-כ"ב) ואצמצם שכינתי שלי ואשכון ביניהם.

שמות רבה ל"ג: (כ"ה ב') "ויקחו לי תרומה" - הדא הוא דכתיב (שיר השירים ה') "אני ישנה ולבי ער". אמרה כנסת ישראל: אני ישנה מן הקץ - אלא הקב"ה ער שנאמר (תהלים ע"ג) "צור לבבי וחלקי אלוקים לעולם" אני ישנה ממעשה העגל (=התיאשתי שמא חס ושלום לא יתרצה עוד, "ישנה" - נרדמתי ונדממתי - "מתנות כהונה") והקב"ה מרתיק עלי (לשון הכאה ודפיקה), הוי "ויקחו לי תרומה".

מדרש אגדה תרומה: "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה...ועשית את המזבח עצי שטים" - כל ענין המנורה והשולחן והמזבח והקרשים והאהל והיריעות וכל כלי המשכן - מפני מה? אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, מלכי הגוים יש להם אוהל ושולחן ומנורה ומקטר קטורת, וכן הוא תכסיסי מלוכה, כי כל מלך צריך לכך, ואתה הוא מלכנו גואלנו מושיענו - לא יהיו לפניך תכסיסי מלוכה, עד שיוודע לכל באי עולם כי אתה הוא המלך?

אמר להם, בני, אותם בשר ודם צריכים לכל זה, אבל אני איני צריך, כי אין לפני לא אכילה ולא שתייה,

ואני צריך מאור, ועבדי יוכיחו כי השמש והירח מאירים לכל העולם ואני משפיע עליהם מאורי, ואני אשגיח עליכם לטובה בזכות אבותיכם.

אמרו ישראל לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם, אין אנחנו מבקשים את האבות (ישעיה ס"ג), "כי אתה אבינו, אברהם לא ידענו וישראל לא הכרנו". אמר להם הקב"ה; אם כן, עשו מה שאתם חפצים, אלא עשו אותם כאשר אני מצווה אתכם... שנאמר "ועשו לי מקדש..." "ועשו מנורה...ועשו שולחן... ועשו מזבח מקטר קטרת".

1. מה המשותף בשלושת המדרשים בהסבירם את טעם המשכן, ומה השאלה שרצו כולם לתרץ?

2. מהו הקשר שבין הפסוק באיוב כ"ו המובא במדרש הראשון, ובין רעיונו העיקרי של המדרש?

3. מהי כוונת המדרש הראשון בהדגישו את המידות הקטנות שבמשכן?

4. מתי צווה משה לעשות משכן לפי דעת המדרש השני, ומדוע קבע את הציווי לבנות את המשכן בתאריך זה?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- כשהוא שועט קדימה עם חבריו, שמע אנקת כאב מפי אחד החיילים שנפצע. תחת אש כבדה שהמטירו החיילים הירדנים מהחומות, פינה את הפצוע וחזר לחבריו. כך דילג על שורה של בונקרים וגדרות תיל. שעה קלה לפני הפריצה אל תוך החומות נפצע קשות. חבריו זינקו אליו, חילצוהו ומשכוהו למחסה ולטיפול, אך לשווא.

פרשת תצוה

הנושאים בפרשה

כמעט כל הפרשה מדברת על שני נושאים עיקריים:

א. בגדי כהונה: ציווי על תפירת בגדים לכהן הגדול ולשאר הכהנים, ופירוט המראה שלהם והחומרים מהם הם עשויים.

ב. ציוויים על מספר קורבנות: קרבן מילואים וקרבן התמיד, וכן בניית מזבח הזהב.

שבת זכור

שבת זכור היא כינוי לשבת שלפני פורים, שקוראים בה בתורה את פרשת זכור. בשבת זכור מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים את פרשת השבוע, ובשני קוראים את פרשת זכור (דברים כה, יז-יט). תוכנה של פרשת זכור הוא מצוות זכירת עמלק ומחיתו.

הפטרת פרשת זכור היא: "פקדתי את אשר עשה עמלק וגו'" (שמואל א פרק טו). הפטרה זו מתארת את מלחמת שאול המלך בעמלק ואת הריגת אגג מלך עמלק בידי שמואל הנביא. על פי חז"ל, כיוון ששאול לא הרג את אגג, הספיק אגג בלילה שלפני הריגתו לבוא על שפחה, ומהם יצא המן.

לפי חלק מהראשונים, מצוה מן התורה לשמוע את פרשת זכור. הקורא בתורה והשומעים יכוונו בלבם לצאת ידי חובת מצוה זו. ישנן דעות בפוסקים, כי גם נשים חייבות לשמוע את פרשת זכור. אמנם, יש דעות בראשונים, כי מצווה זו היא כיתר ארבע פרשיות, ואינה מן התורה. בחז"ל מובא, כי קטע זה נבחר לשבת זכור, משום שיש להקדים זכירה לעשייה. כידוע, היה המן בן המדתא האגגי צאצא של אגג מלך עמלק. תליתו של המן ושל עשרת בניו הגשימה את הציווי של "מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים" (שמות יז, יד). אנו מקדימים אפוא מצות זכירה למצוה של מחה אמחה בעזרת קריאת הקטע המדבר על הציווי של "זכור" כבר בשבת שלפני פורים, שכן בפורים עצמו נתקיימה המצוה של "מחה אמחה".

משימת ביאור

משמעות הקרבן

רש"י, במדבר כ"ח ד': ד"ה את הכבש האחד: אף על פי שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה (שמות כ"ט) "וזוה אשר תעשה" היא הייתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות.

אברבנאל, לפרקנו פסוק ל"ח: חשש הכתוב שלא יאמר אדם, הנה אלוקינו זה הכריע. טבענו לחטוא, ולכן צוה במעשה המזבח וקדשו, כאלו, טוב לפנינו שנחטא ונשוב, ואין הדבר כן, כי הנה הקב"ה לא צוה בקרבנות אלא אחר מעשה העגל, כשראה את העם כי ברע הוא ומוכן לחטוא, אז נתן לפניו התרופה לרפא מחלתם בעת הצרך בקרבנות; ומפני זה אחר כך אחרי שצוה כאן במעשה המזבח ובחירת הכהנים המקריבים עליו ובקדושת המזבח ומשיחתו, אמר "וזוה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים..." להגיד שהתכלית הנכסף במעשה המזבח ועבודת הכהנים אינו לכפרת

העוונות - כי מוטב שלא יחטא אדם ולא יקריב קרבן לכפר עליו - אבל היה תכלית המזבח להקריב בו תמידין בבקר ובערב שהם לא היו לכפרת עונות, כי אם תודה לאלוה יתברך על כל הטובה שהטיב לעמו...

1. במהות הקרבן המצווה כאן נחלקו רש"י ואברבנאל. מה ביניהם?

2. מהי התמיהה הגדולה בפרשתנו שאותה רצה אברבנאל לתרץ?

פסוק מ"ב: "אֲשֶׁר אֹנֵד לָכֶם שֵׁמָּה לְדַבֵּר אֵלַיךְ שֵׁם"

רש"ר הירש: לא אישיותו הנעלה של משה רבנו, כי אם מסירות הנפש של כל העם מביאה לידי קרבת אלוקים. ואל העם כולו ידבר בדברו אל משה.

3. מהו הרמז בפסוקנו לרעיון זה?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- כששמע הרב שבנו נפל במלחמה לשחרור ירושלים קרע קריעה בבגדיו ואמר בדמעות: "צריך לברך על הרעה כשם שמברכים על הטובה".
- בהגיעו הביתה ראו את בגדו קרוע והבינו שאבנר נפל. קולות בכי וזעקות פרצו ומלאו את הבית ואת היישוב. בסתר בכה הרב וכאב, אך כלפי חוץ התאפק וחזיק את המשפחה ואת המנחמים ואמר להם כמה גדולה היא מצוות קידוש ה', ואבנר נפל על קידוש ה'... על כך אמר הרב: "אשרי לי שזכיתי, ואוי לי שזכיתי, שבני נפל על שחרור ירושלים".

פרשת ויקהל - פקודי

הנושאים בפרשה

- א. איסוף התרומות מבני ישראל לצורך הקמת המשכן ומינוי בצלאל בן אורי, אהליאב בן אחיסמך וכל איש מוכשר לעבודה.
- ב. לאחר מכן פירוט על כלי המשכן השונים: יריעות המשכן, קרשי המשכן, הארון, שולחן לחם הפנים, המנורה, מזבח הזהב, מזבח הנחושת, הכיור וקלעי החצר.
- ג. בפרשת פקודי עוסקת בתיאור בגדי הכהונה, ולאחר מכן ה' מצווה את משה להקים את המשכן.

שבת פרה

כינוי לשבת שקוראים בה בתורה את פרשת פרה.

שבת פרה היא השבת הקודמת לשבת החודש.

בשבת פרה מוציאים שני ספרי תורה. בספר התורה הראשון קוראים את פרשת השבוע, ובספר התורה השני קוראים את פרשת פרה (במדבר יט, א-כב).

פרשת פרה עוסקת בטהרה מטומאת מות על ידי אפר פרה אדומה. בזמן בית המקדש היתה קיימת חובה להיטהר לפני הרגל ולכן קוראים פרשה זו, העוסקת בטהרה, כאשר מתקרב חג הפסח. במדבר סיני שרפו את הפרה האדומה סמוך לחודש ניסן, כדי להזות מאפר הפרה על בני ישראל מיד לאחר הקמת המשכן, כדי שיהיו טהורים ויוכלו להקריב את קרבן הפסח. בקריאת פרשה זו כלולה כוונתנו להתפלל לה' שיטהר אותנו במהרה ונזכה לעבוד אותו בבית המקדש.

יש אומרים, כי חיוב קריאת פרשת פרה הוא מן התורה, אולם לרוב הפוסקים קריאה זו היא מדרבנן הפטרת פרשת פרה היא: "וזרקתי עליהם מים טהורים וגו'" (יחזקאל פרק לו).

משימת ביאור

הבחירה בבצלאל - מדברי התלמוד

פרק ל"א פסוקים א'-ב': "וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר..."

פרק ל"ה פסוק ל': "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר..."

ברכות נ"ה: אמר ר' יצחק: אין מעמידים פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכין בצבור, שנאמר ויאמר משה אל בני ישראל: ראו קרא ה' בשם בצלאל.

אמר לו הקב"ה למשה: "משה, הגון עליך בצלאל?" אמר לו: "רבונו של עולם, אם לפניך הגון - לפני לא כל שכן?" אמר לו: "אעפ"כ, לך אמור להם לישראל".

הלך ואמר להם לישראל: "הגון עליכם בצלאל?" אמור לו "משה רבנו, אם לפני הקב"ה ולפניך הגון, לפנינו לא כל שכן?"

1. מהו הדיוק הלשוני בפסוקים שעליו בנויים דברי ר' יצחק אלה?

פסוק ל': "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא ה' בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶן חוּר לְמִטֵּה יְהוּדָה"

פסוק ל"א: "וַיִּמְלֵא אוֹתוֹ רוּחַ אֱ-לֹהִים בְּחָכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה"

משך חכמה: ד"ה קרא ה' בשם בצלאל וכו' בן חור למטה יהודה...הענין דמסירת נפש צריך להיות שלא בחקירה והתחכמות יתירה, ויהודה מסר עצמו בים במסירת נפש וכן חור מסר עצמו בעגל; דהחקירה תעכב ברצון פנימי מלמסור נפשו על קידוש השם יתברך, כעדות יעבץ החסיד. לכן אמר שבעבור זה שלא חקר ולא נתחכם יותר מדי, לכן וימלא אותו בחכמה ובדעת וכו', והבן.

2. מה הרמיזות בלשון הכתוב לדבריו אלה? הסבר!

עיונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

עלייתו לירושלים

● האבל היה כבד מאוד על הרבנית, שהתאמצה לנסוע בכל שבוע לפקוד את קבר בנה בהר הרצל. כדי להקל מעט על סבלה של אשתו, החליט הרב גץ לעבור לתקופת זמן לירושלים. בירושלים יכול להתפנות יותר ללימוד חכמת הנסתר, שעוד בתוים התחיל לעסוק בתלמודה. תוכניתו של הרב היתה לחזור בתום השנה לכרם בן זמרה, אולם כיוון שכבר עלה לירושלים, נזכרו בו, ונזכרו בבנו שנפל על כיבוש ירושלים, ומטעם משרד הדתות והרבנות הראשית נתמנה בהיותו כבן ארבעים וחמש לשמש כרב הכותל.

● כשהתחיל לשמש כרב הכותל, נתגלה לפקיד משרד החוץ כי הרב גץ דובר שפות רבות. החלו פונים אליו מטעם משרד החוץ כדי שיקבל בכותל המערבי את מנהיגי המדינות שבאו לבקר בארץ וידבר איתם בשפתם. עם כולם היה מדבר על קדושת הר הבית והכותל והיה מזרזם להתפלל, כדברי הנביא: "כִּי בֵּיתִי בֵּית תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים" (ישעיהו נ"ו, ז).

● הרב גץ היה שותף לחופרים במחילות הכותל. הוא קיווה שיתגלה "שער הכהנים" וממנו יגיעו לכלי המקדש האבודים. כשהתקרבו בחפירות וחשבו שכבר מגיעים אל אוצרות המקדש דרך מחילה שהתגלתה, התרגש הרב גץ ודמעות עמדו בעיניו. כל זמן החפירה נשמר הדבר בסוד, כדי למנוע עימותים מול המוסלמים. לפי השערת הרב גץ המחילה שגילו הובילה אל עין עיטם - בית הטבילה שדרכו יצאו כוהנים טמאים לטבול מבית המוקד שבהר הבית אל מחוץ לחומה.

ויקרא - שבת החודש

הנושאים בפרשה

הפרשה עוסקת כולה בדיני הקורבנות שמקריבים במשכן ובבית המקדש. הפרשה עוסקת כולה בדיני הקרבנות:

- א. עולה - העולה באה מן הזכרים בלבד, ועולה כולה על המזבח. קרבן עולה יכול להיות מן הבקר, מן הצאן, וכן מן העופות.
- ב. מנחה - קרבן המנחה הוא מן הצומח. הפרשה מונה מספר סוגי מנחה: מנחת סולת, מנחת מאפה תנור, מנחת מחבת, מנחת מרחשת ומנחת ביכורים.
- ג. שלמים - קרבן שלמים יכול לבוא מן הבקר ומן הצאן, מן הזכרים ומן הנקבות. חלבי השלמים [1] מוקטרים על המזבח, ובפרשת צו מפורט מעשה שאר הבהמה: החזה והשוק הימנית ניתנים לכהן המקריב, ואת שאר הבשר אוכלים הבעלים.
- ד. חטאת - נפש כי תחטא בשגגה מכל מצות ה' [2] אשר לא תיעשנה צריכה להביא קרבן חטאת. חוטאים שונים מביאים חטאות שונות: כהן גדול שחטא מביא פר, וכן סנהדרין שהורו לעבור עבירה והציבור עשה על פיהם מביאים פר. נשיא (כלומר מלך) שחטא מביא שעיר עזים, ואדם פשוט מביא כשבה או שעירה.
- ה. קרבן עולה ויורד - על טומאת מקדש וקדשיו, שבועת שקר או שבועת העדות, חייב אדם בקרבן חטאת - כאשר החיוב משתנה לפי עשרו: עשיר מביא כשבה או שעירה, כחטאת רגילה, אדם שלא מסוגל לקנות בהמה מביא שני תורים או שני בני יונה, ומי שלא יכול לקנות עופות מביא עשירית האיפה סולת.
- ו. אשם - על חטאים מסוימים יש להביא איל. הפרשה מונה שלושה סוגי אשם: אשם מעילות, אותו מביא אדם שהשתמש בקדשים להנאתו, אשם תלוי, אותו מביא אדם שלא בטוח שחטא, ואשם גזילות, שמביא גזלן.

משימת ביאור

טעם קרבנות חטאת

רמב"ן, פסוק ב': ד"ה נפש כי תחטא: בעבור היות המחשבה בנפש, והיא השוגגת, הזכיר כאן נפש.
וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת, מפני שכל העוונות יולידו גנאי בנפש, והם מום בה, ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא, ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבוא לפניו, ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן, שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה. ובעבור זה גם כן הזכיר נפש...

ספר החינוך, (פרשת תרומה): ...הלא אמרתי כי עיקרי הלבבות תלויים אחר הפעולות, ועל כן כי יחטא איש לא יטהר לכו בדבר שפתיים לבד, שיאמר ביו ולכותל: "חטאתי, לא אוסיף עוד", אבל בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית, אל הכהן, וכל המעשה הכתוב בקרבנות החוטאים, מתוך כל המעשה הגדול ההוא יקבע בנפשו רוע החטא, וימנע ממנו פעם אחרת.

ועוד נוסיף מצד הפשט, כי מזה השורש ציונו האל להקריב לעולם מהדברים שלב בני האדם חומד מהם כמו הבשר והיין והפת, כדי שיתעורר הלב יותר עם העסק בהן...ועוד יש התעוררות יותר ללב בקרבן הבהמות מצד הדמיון, שגוף האדם והבהמה ידמו בכל ענייניהם, לא יתחלקו, רק שבזה ניתן שכל - ולא בזה. ובהיות אף האדם יוצא מגדר השכל בעת החטא, יש לו לדעת, שנכנס בעת ההיא בגדר הבהמות; ועל כן נצטוו להביא גוף בשר כמוהו ולהביאו אל המקום הנבחר לעילוי השכל ולשרפו שם ולהשבית זכרו...כדי לצייר בלבבו ציור חזק שכל עניינו של גוף בלי שכל - אבד ובטל לגמרי, וישמח בחלקו בנפש המשכלת שחננו האל, שהיא קיימת לעולם, וגם לגוף השותף עמה יש קיום בתחייה בסיבתה בלכתו בעצתה, כלומר שיישמר מן החטא.

ובקובעו ציור זה בנפשו ייזהר מן החטא הרבה. והבטיחה התורה שבמעשה הגדול הזה ובהסכמת עושהו שיתנחם על חטאו מלב ומנפש, תכופר אליו שגגתו. אבל הזדונות אל יספיק לכפרם דמיון זה, כי החוטא במזיד לא יוכח בדמיונות ודברים, כי אם שבט לגו כסילים.

1. מה טעם קרבנות חטאת?

ההבדל בין שגה ובין שגג

פסוק י"ג: "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ..."

מלבי"ם, ויקרא רמ"ג: דע, שיש הבדל בין "שגג" מפעלי הכפל ובין "שגה" מנחי ל"ה. "שגה" מנחי ל"ה הוא טעות עיוני, ושגג מפעלי הכפל הוא נטייה מעשיית, "ומה שגיתי הבינו לי" (איוב ז'); "שגו ברואה" (ישעיה כ"ח); "לשגות מאמרי דעת" (משלי י"ט); "הנה השכלתי ואשגה הרבה מאוד" (שמואל א', כ"ו כ"א); כולם הם שגיאה וטעות עיוני, שטעה אם על ידי עיונו, אם על ידי החושים, כי סיבות השגיאה העיונית הם הרבה מאוד. לא כן "כי תחטא בשגגה", "מכה נפש בשגגה" - הם שגגה מעשית, וזה יסובב לפעמים על ידי שגיאה עיונית שקדמה לה.

2. הבא ראיות מפרקנו להגדרותיו של שגה ושגג!

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- כמה שבועות לאחר תחילת החפירה גילו המוסלמים את הדבר. עשרות מהם השתלשלו דרך פתחים שהיו קבועים ברחבת הר הבית אל המחילה הסמוכה לרחבת הכותל והתפתח עימות אלים. הרב גץ ובחורי ישיבה שהוזעקו למקום אצו לבלום בגופם את אנשי הוואקף.

פרשת תזריע - מצורע

הנושאים בפרשה

- א. דיני טומאת יולדת וקורבן יולדת.
- ב. דיני נגעי צרעת בעור האדם: שאת, בהרת, מחיה, שחין ומכוה.
- ג. דיני צרעת בשער הראש והזקן ("נתק").
- ד. דיני המצורע והמגבלות החלות עליו.
- ה. דיני צרעת הבגד.
- ו. דרכי ההיטהרות מן הצרעת ובקורבנות שעל המצורע להביא.
- ז. לאחר מכן מופיע תיאור של צרעת הבית.
- ח. בחלק האחרון מתוארות טומאת הזב והזבה, טומאת קרי ודיני הגידה.

משימת ביאור

משמעות הצרעת

ויקרא רבה מצורע א: "זאת תהיה תורת המצורע" - הדא הוא דכתיב (משלי ו'): "שש הנה שנא ה' ושבע תועבות נפשו"... דאלו הן: "עינים רמות, לשון שקר, וידיים שופכות דם נקי, לב חורש מחשבות אוון, רגלים ממהרות לרוץ לרעה, יפיח כזבים עד שקר, ומשלח מוגים בין אחים", ואמר ר' יוחנן: וכולהו לקו בצרעת...

רש"י דהירש: רואה בלשון הפסוק ממשלי הוכחה לכך, "שאינ נגע הצרעת אלא ביטוי לחרון אף ה' המיידה אותו (את הנגע) בגופו של אדם, העושה עצמו בכל אברי גופו נושא ומפיץ כל התכונות הרעות הנ"ל, במקום שיהיו כל אברי גופו כלים להרבות ענוות צדק, דרישת האמת, עשיית הטוב והשכנת שלום בין אדם לרעהו".

1. הסבר מהו הרמז הלשוני בפסוק ממשלי, לרעיון המובא בדברי הרב הירש?

"כנגע" ולא "נגע"

פסוק ל"ה: "וּבָא אִשָּׁר לֹז הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנָגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת"

רש"י: ד"ה כנגע נראה לי בבית: שאפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי, לא יפסוק דבר ברור לומר "נגע נראה לי" אלא: "כנגע נראה לי".

לדברי רש"י אלה מעירים פרשנוי ופרשן המשנה בעל תוספות יום טוב:

ר' אליהו מזרחי, (טורקיה במאה ה-16): מפני דרך ארץ, שלא יאמר אדם אפילו על דבר הברור לו ודאי אלא ספק. וזהו שאמרו חז"ל (ברכות ד' ע"א): למד לשונך לומר: איני יודע.

גור-אריה, (ר' ליווא בן בצלאל מפראג - מהר"ל מפראג - סוף המאה ה-16): טעם הדבר הזה משום (תהלים ק"א ז) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". דהא כל זמן שלא נזקק לו הכהן - לאו נגע הוא, ואיך יאמר: "נגע נראה לי בבית".

תוספות יום טוב, (ר' ליפמן הלר 1579-1654, אשכנז): לכן הקפידה התורה, שלא יאמר "נגע נראה לי", כדי שלא יפתח פה לשטן, כדרשיון (כתובות ח ע"ב): לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. ואמר ר' יוסף: מאי קראה? (=היכן מצינו רמז לכך במקרא?) שנאמר (ישעיה א'): "כמעט כסדום היינו". מאי אהדר להו? "שמעו דבר ה' קציני סדום" (עד כאן דברי הגמרא). הרי אפשר שיחזור ויכהה טרם בוא הכהן.

2. מה ההבדל העקרוני בין שלושת החכמים הנ"ל בבואם לנמק את דברי המשנה המובאים ברש"י?

3. מהו מוסר ההשכל היוצא מדברי כל אחד מהם?

ציורים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- בתום יום סוער, שבו ניצב הר הבית במוקד תשומת הלב העולמית, הורו בעלי התפקידים דאז - ראש הממשלה מנחם בגין, שר המשטרה יוסף בורג ומפכ"ל המשטרה שלמה אבצן לאטום מחדש את הפתח שנפרץ לכיוון מזרח.

הסיפור: המקדש או הכותל?

- אדריכלים רבים הציעו תוכניות כיצד להפוך את רחבת הכותל למקום יפה ומרשים, שיבליט את הכותל כמרכז הרוחני. הרב גץ התנגד לתוכניות האלה. "מדוע הרב מתנגד?" שאלו אותו.
- והרב ענה: "עם כל הכבוד שאנו רוחשים לכותל המערבי, הריהו רק החומה החיצונית של הר הבית, ולמה נתעלם משטח מקדשנו שהוא גולת הכותרת של מאווינו?"

אחרי מות - קדושים

הנושאים בפרשה

בפרשה מפורטים התנאים לעבודת הכהן במקדש בכמה היבטים:

- א. יום הכיפורים בבית המקדש, היום היחיד בו מותר לכהן הגדול להיכנס לקודש הקודשים.
- ב. איסור שחוטי חוץ - האיסור להקריב קרבנות מחוץ לבית המקדש.
- ג. מצוות כיסוי הדם אחרי השחיטה.
- ד. איסורי גילוי עריות.

פרשת קדושים היא מהפרשות עם המספר הרב ביותר של מצוות בנושאים שונים.

- א. מצוות שבין אדם למקום: איסור עבודת אלילים; שמירת השבת; איסור שבועת שקר; איסורי כלאיים ושעטנז.
- ב. מצוות שבין אדם לחברו: הציווי "ואהבת לרעך כמוך"; מצוות מורא אב ואם, איסורי גניבה, שקר ורכילות; מצוות תוכחה ואיסור נקימה ונטירה; "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן".
- ג. צדק חברתי: איסור הלנת שכר; איסור נתינת מכשול לפני עיוור; איסור על לקיחת שוחד; מצוות אהבת הגר; ציווי שלא לרמות במידות ומשקלות ("מאזני צדק").
- ד. דיני מורא מקדש והקורבנות: זמני אכילת הקורבן; איסור פיגול.
- ה. מצוות התלויות בארץ: איסור עורלה; מתנות עניים (לקט, שכחה ופאה).
- ו. איסור לנהוג כחוקות הגויים: הקפת הראש והשחתת הזקן, כתובת קעקע, פנייה לאוב ולידעוני; איסור על עבודת המולך.
- ז. פירוט עונשי מוות וכתת על איסורי גילוי עריות, שנכתבו בפרשת אחרי מות.

משימת ביאור

מצוות תוכחה

פסוק י"ז: "הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ"

ספרא קדשים מ"ב: אמר רבי טרפון: העבודה (תמהני) אם יש בדור זה יכול להוכיח.

אמר רבי אליעזר בן עזריה: העבודה אם יש בדור זה יכול לקבל תוכחת.

אמר לו: טול קיסם מבין שיניך.

אמר לו: טול קורה מבין עיניך.

אמר רבי עקיבא: תמהני אם יש בדור זה היודע איך מוכיחים.

1. הסבר את המחלוקת בין ר' טרפון לבין ר' עקיבא?

2. מי משלושתם הוא הפסימי ביותר ביחס לדורו?

פסוק י"ז: "וְלֹא תִשָּׂא עָלֶיךָ חֲטָא"

ספרא קדשים מ"ב (וכן ערכין ט"ז ע"א): מניין לרואה בחברו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: "הוכח תוכיח".

הוכיחו ולא קיבל - מניין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: "תוכיח" - מכל מקום.

יכול אפילו אתה מוכיחו ופניו משתנים? תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא".

רמב"ם, ספר המצוות מצוות לא תעשה ש"ג: הזהיר שלא לבייש קצתנו את קצתנו, וזהו הנקרא מלבין פני חברו. ואזהרה שבאה בזה הוא אמרו: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא". ובספרא: מניין שאם הוכחתו ארבע או חמש פעמים שיחזור ויוכיח? תלמוד לומר: "הוכח תוכיח". יכול אפילו אתה מוכיחו ופניו משתנות, תלמוד לומר: "ולא תשא עליו חטא". אמנם הפשט הוא שהזהיר שלא תחשוב לו עון ותזכרהו.

רשב"ם: ד"ה ולא תשא עליו חטא: כללך.

ראב"ע ד"ה הוכיח תוכיח: שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן. וזה טעם "ולא תשא עליו חטא", כי עונש יהיה לך בעבורו. העמק דבר: ד"ה ולא תשא עליו חטא: כי קרוב שיצדיק עצמו ויוכח שלא כמו שמדמה, או להיפך יבקש מחילה. ובבראשית רבה פרשת וירא כתוב: "והוכיח אברהם את אבימלך"...

בראשית רבה נ"ד (ג'): "והוכיח אברהם את אבימלך על אודות באר המים..." (בראשית כ"א) - אמר ר' יוסי בר חנינא: התוכחה מביאה לידי אהבה. שנאמר (משלי ט') "הוכח לאדם ויאהבו..." כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה.

1. כמה פירושים שונים ניתנים בזה ל"לא תשא עליו חטא"?

2. כיצד מתפרשת וי"ו של "ולא תשא" לפי דברי הספרא?

3. מדוע החליט הרמב"ם שהפשט אינו כפי דברי חז"ל שהביא בראשית דבריו?

פרשת אמור

הנושאים בפרשה

- א. הלכות העוסקות בקדושת הכהנים, בין השאר הנשים שאסור להם לשאת והאיסור להיטמא למתים.
- ב. איסורים מיוחדים החלים על הכהן הגדול.
- ג. המומים הפוסלים כהן מלשרת במקדש.
- ד. האיסור החל על טמאים להקריב קורבנות ולאכול קודשים, והאיסור על זרים שאינם כוהנים לאכול מבשר הקורבנות.
- ה. רשימה של מומים הפוסלים את הקורבן, וכן תנאים נוספים לכשרות בהמה לקורבן, בהם מצוות 'אותו ואת בנו'.
- ו. פרשת המועדות: פירוט של כל חגי ישראל והמצוות המיוחדות לכל חג וחג.
- ז. ציווי על הדלקת נר התמיד במנורה ועל לחם הפנים.
- ח. פרשת המקלל - סיפור על ריב בין שני אנשים במחנה ישראל, ועונשו של אחד מהם שקילל את השני.
- ט. דיני מכה אדם ומכה בהמה.

משימת ביאור

למיקומה של פרשת המקלל

פסוק י': "וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית"

רש"י: ד"ה ויצא: מהיכן יצא? רבי לוי אומר מעולמו יצא, רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו - דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים, בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו (במדבר ב') איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב. נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגידף.

ראב"ע: ד"ה ואיש הישראלי: ...ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה, אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות.

רמב"ן: ד"ה ויצא בן אשה ישראלית: טעמו "ויצא בתוך בני ישראל", וכן ויצא בתוך העיר (אסתר ד' א'), כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר, וכן זה יצא מאהלו או ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם. וטעם במחנה. כי היתה המריבה במחנה, ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה. וטעם הזכיר זה בכאן, כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא (ויקרא רבה ל"ב ג'), כי חטא בשפתיו על אשי ה' והוכיחו האיש הישראלי, וינצו שניהם, ויחר אפו וקילל בנפשו.

ר שמואל דוד לוצאטו {שד"ל}: אחר שהשלים המצוות שהן בעבור כבוד שמו יתברך (הקרבות והחגים ומשפטי הכהנים) סיים בענש המקלל את השם שהוא הקצה האחרון המתנגד לכל המצווה עד כאן. והנה עד כאן לא בא שום ציווי על זה (כי שמות כ"ב כ"ז "אלהים לא תקלל" הוא על הדיינים), כי אין להעלות על הדעת שאיש מישראל יקלל את ה', ומעולם לא היתה התורה מזהרת על זה, אלמלא המקרה שקרה, כי בן איש מצרי עשה התועבה הזאת, ואחר שקרה המקרה, באה עליו האזהרה, ונכתב כאן לסיים כל המתייחס לקדושת ה'.

1. כיצד מבארים רש"י, רמב"ן, שד"ל, את סמיכות הפרשיות?

2. באר את הדעות השונות המובאות בדברי רש"י.

בטעם ברכת השם

בטעם "ברכת השם" כתב ספר החינוך: משרשי המצוה בברכת השם, לפי שמתרוקן האדם במאמר הרע ההוא מכל טובה וכל הוד נפשו נהפך למשחית, והנה הוא נחשב כבהמות, כי באותו דבר ממש שהבדילו השם לטובה ובו נעשה אדם, והוא הדיבור שנבדלו בו ממין הבהמות, מבדיל הוא את עצמו לרעה ומוציא עצמו לגמרי מכל גדר הדעת ונעשה כשרץ נמאס ונאלח ולמטה ממנו, ועל כן הזהירנו התורה על זה, כי האל הטוב יחפץ בטובתנו, וכל דיבור ודיבור הגורם מניעת הטובה מאיתנו - יבוא כנגד חפצו ברוך הוא.

ספר אורות המצות: וטעם מצוה זו גלוי וידוע שאף על פי שאין ה' יתברך מתפעל מזה, כי הוא מקור הברכות, מכל מקום במה שהעזיז פניו רשע זה לברך את ה' פורק עול מצות המקום מעל צוארו וראוי לעונש גדול, כאשר בא מבואר (ויקרא כ"ד) ונוקב שם ה' מות יומת, ואינו ראוי לעונש זה מפני מה שעשה, כי אין ה' יתברך מתפעל מזה - כאשר אמרנו - אלא מפני מה שעתיד לעשות, כדרך מי שמקלל במלכו, שלא יחוש לכבודו ולא יפנה למצותו.

3. באר את ההבדל שבין ההשקפות הנ"ל בטעם מצות לא תעשה זו!

פרשת בהר - בחוקותי

הנושאים בפרשה

בהר:

הפרשה מפרטת דינים והלכות כלכליים, ובהם:

- א. מצוות השמיטה, היובל ודינים נלווים.
- ב. גאולת קרקע.
- ג. איסור ריבית.
- ד. דיני עבד עברי.
- ה. גאולת עבד עברי הנמכר כעבד לגוי.
- ו. איסור פסל, מצבה ואבן משכית.

בחוקותי:

- א. את עיקר הפרשה תופסת פרשת הברכות והקללות (הנקראת גם פרשת התוכחה), כלומר תיאור השכר והעונש שיהיו לבני ישראל אם ישמרו את מצוות התורה או אם לא ישמרו אותן. הברכות קצרות יחסית, ואילו הקללות מפורטות מאוד ומתוארות באופן מדורג ההולך ומחמיר עד העונש החמור ביותר - הגלות, המיועדת לאפשר לארץ ישראל להשלים את שנות השמיטה שלא קוימו כראוי על ידי העם. הקללות מסתיימות בנימה אופטימית - "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא געלתי... וזכרתי להם ברית ראשונים".
- ב. בהמשך הפרשה מובא קובץ הלכות בעניין הערכה כספית של נדבה שאדם נודב לבית המקדש, והלכות הנוגעות לפדיון או המרה של קודשים כמו מעשר, הקדש, בכור ומעשר בהמה.

משימת ביאור

שמירת שבת ואיסור עבודה זרה

ספרא ק"ו (כ"ו א'-ב'): "כי אני ה' אלוהיכם את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו" כנגד זה הנמכר לעכו"ם הכתוב מדבר. שלא יאמר "הואיל ורבי עובד עכו"ם אף אני אעבוד עכו"ם. הואיל ורבי מגלה עריות, אף אני אגלה עריות. הועיל ורבי מחלל שבתות, אף אני אחלל שבתות". תלמוד לומר: "לא תעשו לכם אלילים, את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו" הזהיר כאן הכתוב על כל המצוות. "אני ה'" נאמן לשלם שכר.

אברבנאל: "כי לי בני ישראל עבדים" ולמה אם כן הגר או העקר ירדה בו בפרך? ואם יעמוד עברי עם הגר או העקר, אולי שיצווהו לעשות אלילים ולהקים מצבה ולתת אבן משכית ולחלל את השבת. ומפני זה סמך

לזה אסורי עכו"ם, כי בלי ספק הישראלי הנמכר לגר או לעקר לא ישמור את השבת כראוי ולא ילך לבית המקדש להשתחוות לה'.

ואמר "לא תעשו" ו"לא תקימו" ו"לא תתנו", כאומר; לא תהיו סיבת זה ולא תניחו לעשותו בארצכם, כי אם תניחו למכור בני ישראל לגר ולעקר, הרי בית דין וישראל סיבה לכל התועבות האלה, ואינו מן הראוי, "כי אני ה' אלוהיכם", ואין לעבוד לזולתו.

וכן אמר אחר זה: "את שבתותי תשמורו, אני ה'" - שבראתי את העולם בששה ימים ונחת ביום השביעי מכל מלאכתי.

ואפשר לפרש; "לא תעשו לכם אלילים" שהכתוב מדבר כנגד זה הנמכר לגר או לעקר, שבהיותו עמו לא יעשה כמעשיו בעבודת הפסילים, ולא יחלל את השבת אף על פי שהגר או העקר יעשה זאת, ושיעלה על כל פנים למקדש שלוש פעמים לחוג בשנה.

ספורנו: ד"ה לא תעשו לכם: אף על פי שתשתעבדו לאומות, כמו שעשה זה שמכר עצמו לעובד עבודה זרה, לא תמירו כבודכם בלא יועיל. וזה שלא יטעו כמו שהזכירו חז"ל שטעו רבים בעת הגולה שאמרו לנביאים "עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, יש לזה על זה כלום?" וזה כי אפילו אחרי כל השעבוד, אתם עבדי, כמו שהזכירו חז"ל שהשיבו הנביאים על זה באומרם "כורש עבדי, נבוכדנאצר עבדי" - עבד שקנה נכסים, עבד למי? נכסים למי?

ד"ה כי אני ה' אלוהיכם; אפילו בימי השעבוד, כאמרו (כ"ו מ"ד) "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתי ולא געלתי לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלוהיהם".

ד"ה את שבתותי תשמורו; אף בימי השעבוד, אף על פי שהמנוחה בהם זכר לחרות.

ד"ה ומקדשי תיראו; המקומות המקודשים בגלות והם בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש, כאמרו (יחזקאל ט"ז) "ואהי להם למקדש מעט" ואמרו חז"ל, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות.

כלי יקר, פרק כ"ה פסוק מ"ח: ד"ה אחרי נמכר גאולה תהיה לו: וכי סלקא דעתך שגאלו קודם שהוא נמכר? מה תלמוד לומר: "אחרי נמכר"? כי יש לומר: מדקאמר "לא ירדנו בפרך לעיניך" סלקא דעתך אמינא שזה עיקר הטעם לגאולתו, ואם כן - אמתין עד שאראה הנהגתו (=של גר התושב או העקר שקנה את העברי) עמו, אם ירדנו בפרך, או לא ירדנו. קמשמע לן, שתיכף אחרי שנמכר, אף על פי שלא שיעבד בו, עדיין חייב אתה לגאלו, כדי שלא ילמד ממעשיו ויאמר: "הואיל ורבי מגלה עריות ועובד עבודה זרה ומחלל שבת - אף אני כמותו!"

1. מהי השאלה העקרונית שבה עוסקים כל הפרשנים הנ"ל?

2. מהו ההבדל בין שני פירושי האברבנאל?

3. מה ראה ספורנו לפרש "מקדש" בפסוקנו כבתי כנסיות בגולה?

מדוע לא הוזכר הייעוד והשכר הרוחני של האדם בתורה?

לפרשה זו רבו המקשים קושיה:

ר' יוסף אלבו, בספר העיקרים, מאמר ד' פרק ל"ט: הספק אשר לא סרו הראשונים והאחרונים מלספק בו והוא: למה לא נזכר בתורה הייעוד הרוחני בפירוש, כמו שנזכרו הייעודים הגשמיים?... והיותר קשה בכל זה הוא: כי אחר שלא הזכיר הייעודים הרוחניים, שהם עיקר השכר, למה הזכיר הייעודים הגשמיים, שאינם עיקר השכר?

ובדומה לזה שואל ר' יצחק עראמה, בספרו עקדת יצחק, פרשת בחקותי: בעלי הדתות המאמינים בשכר ועונש מאת ה' לעושי רצונו ומכעיסיו ישיגו על תורתנו: אחר שהשכר הרוחני הוא העיקר המכוון מהתורה, איך שתקה התורה ממנו וייעדה השכר הגופני הכלה ואובד, ושמתהו לתכלית לאנשים כמעשים התוריים?

וזו תשובת ראב"ע, דברים ל"ג ל"ט: ד"ה אני אמית ואחיה: ורבים אומרים, כי מזה הפסוק נלמד חיי העולם הבא, והעד, שאמר בתחילה "אמית" ואחר כך "אחיה" וכן (שמואל א' ב') "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל".... (ומביא עוד כמה פסוקים הרומזים לחיי עולם הבא)... ולפי דעתי, שהתורה ניתנה לכל, לא לאחד לבדו, ודבר עולם הבא לא יבינו אחד מני אלף, כי עמוק הוא.

ר' יוסף אלבו, ספר העיקרים ד' ל"ט, אחרי הביאו דעת ראב"ע: ... וזה אינו מספיק כלל, שהרחקת הגשמיות ומציאות שכל נבדל מחומר הוא דבר בלתי מושג בחוש ואף על פי כן לא נמנעה התורה מלכתוב (דברים ד') "כי לא ראיתם כל תמונה", "לא תעשה לך פסל" וכיוצא בזה, להרחיק הגשמיות ותאריז מהבורא, ואף על פי שכתבה במקום אחד (שמות כ"ד) "ויחזו את האלוקים" שהוא דבר שפשוטו טעות גמורה, סמכה בזה על המשכילים. ואם כן היה לו לכתוב זה (=הישארות הנפש ושכר עולם הבא) גם כן ויובן לכל אחד כפי מדרגתו והשגתו.

1. מהי תשובת ראב"ע לשאלה: מדוע לא הוזכר הייעוד והשכר הרוחני של האדם בתורה?

2. מהי חולשת תשובתו של הראב"ע, לדעת ר' יוסף אלבו?

פרשת במדבר

הנושאים בפרשה

הפרשה עוסקת בעיקר במניינים ובמפקדים של בני ישראל ושבטיו.

- א. פירוט שמותיהם של נשיאי השבטים.
- ב. מפקד של כל הגברים יוצאי צבא בעם ישראל לפי שבטים.
- ג. חלוקת שנים עשר השבטים לארבעה מחנות.
- ד. תיאור תפקידי שבט לוי ומניין הלויים.
- ה. פדיון בכורות בני ישראל בבני שבט לוי.
- ו. תיאור ספציפי של תפקידי הלויים בני קהת: נשיאת כלי המקדש.
- ז. הפרשה היא חלק מרצף הפרשות בתחילת ספר במדבר העוסקות בהקמת מחנה ישראל ובהכנות לנסיעה מהר סיני אל ארץ ישראל.

משימת ביאור

פסוק א': "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינִי..."

במדבר רבה א' ז': וידבר ה' אל משה במדבר סיני: כל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר, אינו יכול לקנות את החכמה ואת התורה, לכך נאמר "במדבר סיני".

(השווה לדברי המדרש ערובין נ"ד א': מאי דכתיב (במדבר כ"א י"ח) "וממדבר מתנה"? אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו... מאי דכתיב (שיר השירים ה') "לחיו כערוגת הבשם"? אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה וכבושם זה שהכל מתבשמן בו - תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים בידו...)

1. מה ראה הדרשן להוציא את המילה "במדבר" ממשמעותה?

2. מהי כוונת המדרש?

הלכות חג השבועות

ירק בשבועות

נוהגים לעטר את בתי הכנסת ובתי המגורים בעשבים ובענפי עץ, שושנים, פרחים ובשמים. טעם המנהג, היות וסביבות הר סיני שעליו ניתנה תורה היו עשבים. טעם נוסף למנהג זה, זכר לכך שבחג השבועות נדון העולם על פירות האילן, כמובא במשנה במסכת ראש השנה, ולהזכיר שיתפללו על כך.

אסור לכרות עצי פרי הנותנים פירות על מנת לקשט בהם, משום שעובר בכך על האיסור של "לא תשחית את עצה" (דברים כ, יט).

יש ליזהר שלא לכרות מעצים ואילנות ברשות הרבים שלא ברשות.

אָבֵל בתוך י"ב חודש על אביו ואמו, מותר לו לקנות פרחים לעצמו ולביתו, אבל לשלוח פרחים וכדו' לחבירו אסור.

הכנות לחג

טוב לכוון בברכת התורה שאינו רוצה לצאת ידי חובה אלא עד עלות השחר שלמחרת, כדי שלמחרת יוכל לברך בעצמו.

מצוה לרחוץ בחמין בערב יום טוב ולטבול לכבוד הרגל.

יש ללבוש בגדים הנאים לכבוד יום טוב.

אחד מעיקרי ההכנה לקראת חג השבועות - לקיים המצוה של "ואהבת לרעך כמוך".

היות ובשבועות מזכירין נשמות, ועיקר חשיבות הענין הוא לתת צדקה עבור הנפטרים, נכון ליתן הצדקה בערב יום טוב ואז יאמר הנוסח 'בעבור שנתת'.

טוב לאשה ליטול ידיה קודם הדלקת הנרות, משום כבוד הברכה.

בהדלקת הנרות נהגו בני עדות אשכנז להוסיף ברכת "שהחיינו". איש המדליק בעצמו וכן אשה המקדשת לעצמה, אינם מברכים "שהחיינו" בהדלקת הנר, אלא בעת הקידוש.

אם לבשה בגד חדש, תכוין בשעת ברכת "שהחיינו" גם על הבגד.

אם ברכה בהדלקת נרות "להדליק נר של שבועות" במקום "להדליק נר של יו"ט", יצאה ידי חובה.

תפילות החג. ומנהג ישראל להיות נעורים בליל שבועות

מאחרים להתפלל תפילת ערבית של יום טוב בכדי לקיים "תמימות" של ימי הספירה.

יש ליזהר להתפלל תפילת יום טוב מתוך הסידור או המחזור.

סדר הקדוש: (יק"ז), יין, קדוש, זמן.

יש לקצר בסעודת הלילה, כדי לילך לבית המדרש לאמירת "תיקון" וללימוד תורה.

נוהגים להיות ערים כליל חג השבועות ולעסוק בתורה, כדי לתקן את הפגם של דור מקבלי התורה, שהיו רבים שהלכו לישון כלילה ההוא והקב"ה היה צריך להעירם לקבלת התורה, כמובא במדרש. יש הסוברים שהטעם הוא להיפך, שבני ישראל היו ערים כל הלילה לפני מתן תורה, וזכר לזה אנו ערים בכל שנה.

יש שלומדים "תיקון ליל שבועות", שבו משולבים כל חלקי התורה, ויש הלומדים סדר הלימוד הרגיל שלהם, ויש נוהגים לומר כל ספר תהלים, משום ששבועות הוא יום פטירת דוד המלך ע"ה שכתב ספר תהלים.

כתב האר"י ז"ל: "כל מי שכלילה הזו לא ישן כלל ועיקר, והיה עוסק בתורה - מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק". ומובא בספרים הקדושים, שאותם הנעורים כלילה צריכים להשתדל ללמוד מה שיותר ולא לבטל בשיחת חולין כדי שיזכו לכל הברכות והמעלות.

קטן שכבר היה ער בשמשך השנה כמה פעמים עד מאוחר כלילה, כגון לילך לשמחה, יש לחנכו באמירת 'תיקון ליל שבועות'.

בספר "כף החיים" מובא שיש להיזהר שלא לדבר שיחת חולין בזה הלילה, ובפרט שמצוי אסיפת חברים, שדרכו של היצר להכשילם בלשון הרע וצחוק וקלות ראש, וחבל לפספס לילה נשגב זה בדברי הבאי.

מי שלא גמר את סדר ה"תיקון" כליל שבועות, יסיים אמירתו ביום.

מי שאינו יכול להיות ער כל הלילה כי אח"כ נרדם באמצע התפילה ואינו מתפלל כראוי, יצא שכרו בהפסדו ומוטב שילמד כמה שבכוחו וילך לישון.

הנוהג לשתות כוסות משקה במשך הלילה, מהראוי שיכוון בתחילת השתיה לפטור בברכה כל זמן שלא הסיח דעתו ואינו עובר שיעור עיכול, או לכוון לשתות רק כוס אחת ולברך עליה בכל פעם תחילה וסוף.

לאחר שעלה עמוד השחר אסור לאכול כל דבר ואפילו טעימה בעלמא, וכן אסור לשתות כל משקין חוץ ממים.

רבים המתירים לשתות קפה עם סוכר וחלב לחיזוק גופם.

הניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו ג' פעמים כשיעלה עמוד השחר, אבל לא יברך "על נטילת ידיים" רק אחר שעשה צרכיו, או ישמע הברכה מאחר.

ההולך לישון לאחר שעלה עמוד השחר וישן כחצי שעה, אפילו נטל ידיו אחר עלות השחר לפני שהלך לישון, חוזר ונטל ידיו ג' פעמים לסירוגין.

הנעור כלילה, נחלקו הפוסקים איך עליו לנהוג בברכות השחר. דעת הפוסקים שאין מברך ברכות התורה ו"אלוקי נשמה" ו"המעביר שינה", אלא ישמע מאדם שישן לכל הפחות חצי שעה כלילה ומכוון להוציא ידיו חובה.

מי שאין לו מי שיוציאו בברכות, לענין "ברכת התורה" שיכוון ב"אהבה רבה" שכתפילה לצאת ידי חובת ברכת התורה, וילמד מעט לאחר התפילה. ולענין ברכת "אלוקי נשמה" ו"המעביר שינה", לדעת פוסקים רבים יברך בעצמו באם אין לו ממי לשמוע. לענין "על נטילת ידיים", כתבו הפוסקים שאם היה נעור כל הלילה, יטול ידיו כשיעלה עמוד השחר בלי ברכת "על נטילת ידיים", אלא אם כן עשה צרכיו.

לעניין שאר ברכות השחר, מברך אותם אף שלא ישן כלל כל הלילה.

אם ישן כלילה בערך חצי שעה, יברך בעצמו כל הברכות. וכן אם מסופק אם ישן שיעור הזה - יברך. הישן על מטתו בערב יום טוב כחצי שעה, יברך ברכת התורה בעצמו אחר עלות השחר.

אם לא ישן בערב יום טוב והולך לישון שינת קבע לאחר עלות השחר, יכול לברך ברכת התורה כשקם משנתו, אם לא יצא ידי חובתו מאַחַר לאחר עלות השחר.

כפי הנהוג שכל אחד ישן בערב יום טוב שינת קבע כדי שיהיה ניעור כלילה, לדעת כולם יכול לברך ברכת התורה בעצמו.

מנהג חלק מהספרדים לברך כל ברכות השחר בבוקר אף שלא ישן כל הלילה, חוץ מברכת 'על נטילת ידיים' ו'אשר יצר', שאין לברכם אלא אם כן שנצרך לנקביו, ומנהג רוב הספרדים שאין לברך 'אשר יצר', אלא אם כן נצרך לנקביו, אבל 'על נטילת ידיים', אין מברכים אף שנצרך לנקביו.

השומע ברכת התורה או ברכת השחר מאחר, יזהר שלא לענות "ברוך הוא וברוך שמו", דהוי חשש הפסק, ובדיעבד אם ענה, אין קפידא.

מחלוקת הראשונים אם צריך לברך ברכת הציצית בבוקר, כשלא הוריד מעליו את הטלית קטן כלילה. ולמעשה, מי שנוהג להתפלל שחרית בטלית גדול, פוטר את הטלית קטן בברכה שמברך על הטלית גדול.

לגבי בחורים הנוהגים שלא להתפלל עם טלית גדול, מהראוי שהמברך ברכות השחר בקול רם, יברך גם ברכת הטלית בקול רם ויפטור את השומעים.

מי שמתנמנם בתפילת שמונה עשרה ואינו יודע בודאי באיזה ברכה עומד, אם הוא בג' ראשונות - חוזר לראש, ובג' אחרונות - חוזר ל'רצה', ובברכה רביעית - מתחיל מברכה רביעית.

בפתיחת ארון הקודש להוצאת שני ספרי תורה, אומרים י"ג מידות ותפילת רבש"ע, ואני תפילתי ג' פעמים וברוך שמיא. בספר הראשון קורין חמשה קרואים בספר שמות פרשת יתרו פרק יט פסוק א מ"בחדש השלישי", עד סוף הפרשה, ובספר השני קורין למפטיר בספר במדבר פרשת פנחס בפרק כח פס' כו: "וביום הבכורים". אחרי קריאת ההפטרה במעשה מרכבה שבספר יחזקאל. אם יש רק ספר תורה אחד, יש לגלול אותו למפטיר לאחר אמירת 'חצי קדיש'.

המנהג לעמוד בשעת קריאת "עשרת הדברות", וברוב קהילות הספרדים המנהג לישב, ובמקום שמנהג לעמוד, אין ליחיד לשנות ולישב.

עשרת הדברות קורין בטעם העליון שכל דיבור עושה פסוק אחד, לפי שבו ביום ניתנו עשרת הדיברות וקורין אותו כמו שניתן כל דיבור בפסוק אחד.

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

רב הכותל

- קשה לתאר את כל החסדים והטובות שעשה הרב גץ בהיותו רב הכותל. אל הכותל מגיעים כולם, והוא בעיניו הפיקחות היה רואה את סבלם ומסייע כמידת יכולתו. פעמים רבות הגיעו לכותל מסכנים ושבוי לב, והרב היה מעודדם ומדריכם, ופעמים רבות שהכניסם לביתו, והרבנית היתה מכינה להם מעדנים תוניסאיים.

פרשת נשא

הנושאים בפרשה

הפרשה ממשיכה בעניינים שנדונו בפרשת במדבר שלפניה, כלומר במניינים, מפקדים ורשימות, ואולם יש בה גם כמה פרשיות הלכתיות. הפרשה היא חלק מרצף הפרשות בתחילת ספר במדבר העוסקות בהקמת מחנה ישראל ובהכנות לנסיעה מהר סיני אל ארץ ישראל.

- א. המשך העיסוק בשבט לוי: תפקידי משפחות בני גרשון ובני מררי ומניינם.
- ב. החובה לשלח טמאים מחוץ למחנה.
- ג. פרטים של דיני מעילה.
- ד. פרשת סוטה.
- ה. פרשת נזיר.
- ו. הציווי על ברכת כהנים.
- ז. קורבנות הנשיאים: תרומות נשיאי השבטים לרגל סיום הקמת המשכן.

משימת ביאור

מדוע הכהנים צריכים לברך את ישראל?

בעל עקדת יצחק, מקשה: מה תועלת במצוה הזאת, רצוני, בשיאמרו הברכות האלה מפי הכהנים אל העם, כי הוא יתעלה הוא המברך, ומה יוסיף ומה יתן, כי יברכו הכהנים או יחדלו, וכי היה להם לסייעו?

נסה להשיב לקושיה מתוך עיון בדברי המדרש ובדברי הרש"ר הירש הבאים:

מדרש תנחומא: אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: ריכונו של עולם, לכהנים אתם אומר לברכנו? אין אנו צריכים אלא לברכתך! "השקיפה ממעון קדשך וברך את עמך". אמר להם הקדוש ברוך הוא: אף על פי שאמרתי לכהנים שיהו מברכין אתכם, אני עומד עמהם ומברך אתכם!

רש"ר הירש: כה תברכו את בני ישראל: הכהן המברך אינו אלא מכשיר - כלי המבטא את הברכה. מיתתם של שני בני אהרן, (ויקרא י') פרחי הכהונה הראשונים, העמידה לחוק ולא יעבור שרק העבודה "אשר ציוה ה'" היא עבודה, ושעבודה "אשר לא ציוה" - מעשה איש ותחבולותיו - היא זרה והיפוכה של עבודת ה' הרצויה. החוק הזה כוחו יפה גם בנוגע לברכת כהנים - "כה תברכו את בני ישראל" - כך ולא בשינוי, זהו דין...לפי זה הכהנים וברכתם מכשירים נפעלים הם, רק אחרי היקראם על ידי הקהל, הם אומרים את הברכה, אשר בא כוח הקהל מקריא אותה לפנייהם: כך באמת מתוך גרונם של הכהנים מברך הקהל את עצמו בברכה שציוה ה'.

1. היש בדברי המדרש או בדברי הירש תשובה לקושיית בעל העקדה או לא? (או בדברי שניהם) ואם כן - מה היא התשובה?

2. על איזו מילה בפסוקינו נשען כל פירושו של הרש"ר הירש?

3. למה מביא הרש"ר הירש הנה את שני בני אהרן שמתו - מה עניין זה לענייננו?

4. האם פירוש הפועל ברך בפסוק כ"ג ובפסוק כ"ז הוא אחד, לפי פירושים אלה, או מופיע הפועל בשתי הוראות?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- הרב הקפיד על נקיון הכותל, וכשהיה רואה לכלוך, היה מתכופף להרימו.
- חשוב היה לו מאוד, שכל אדם שיבוא לכותל המערבי ירגיש התעלות וקרבת אלוקים.
- פעם נכנס אצל הרב תייר מצרפת, לבוש במכנסיים קצרות, ועל ראשו כיפת קרטון, והוא בוכה. בצרפתית אמר לרב: גנבו לי בכותל שלוש מאות דולר ואין לי כסף לחזור לצרפת. הרגיעו הרב ואמר: יהודי יקר, לא ייתכן שבכותל יגנבו לך, אולי איבדת את הכסף במקום אחר. ותוך כדי דיבור הוציא ממגרת החסד שלו סכום של 300 דולר, הושיט לתייר והוסיף: "קח זה" יעזור לך, צאתך לשלום, ואל תשכח את הכותל". לאחר מכן הסביר לתלמידיו, כי לא רצה שאותו תייר יצא בהרגשה רעה מהכותל, ויתרחק מתוך כך מהיהדות ומארץ ישראל. לימים אותו תייר התחתן ועלה עם משפחתו לארץ, התחזק באמונה ואף החזיר לרב את הכסף.
- לעיתים ניסו רמאים לנצל את טוב ליבו, אך הוא היה פיקח וידע להסתדר עימם.
- פעם פנה אליו יהודי וטען שהוא זקוק להלוואה כדי לערוך ברית לבנו. הרב חשד בו, אך לא רצה להעליבו, ולכן אמר: "יש לי ישיבה וניתן לערוך בה את השמחה. לך לאשתך, תחשבו כמה מוזמנים יש לכם ואיזה תפריט אתם רוצים, ואנו נסייע לכם ככל יכולתנו". אותו רמאי כבר לא חזר אליו יותר.
- כשהתחיל לשמש כרב הכותל, נתגלה לפקיד משרד החוץ כי הרב גץ דובר שפות רבות, ומטעם משרד החוץ היו פונים אליו כדי שיקבל בכותל המערבי את מנהיגי המדינות שבאו לבקר בארץ. עם כולם היה מדבר על קדושת הר הבית והכותל, והיה מזרזם להתפלל, כדברי הנביא: "כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים". בנוסף לכך היה מדבר עמהם על יחסם לישראל.

פרשת בהעלותך

הנושאים בפרשה

- א. בפרשת בהעלותך מסתיימות ההכנות של בני ישראל לקראת היציאה למסע במדבר סיני אל עבר ארץ ישראל. עם היציאה למסע מתגלות בעיות, קשיים וסכסוכים פנימיים בתוך המחנה, לרבות פגיעה במנהיגותו של משה רבנו.
- ב. כנספח לנושא חנוכת המזבח שבסוף פרשת נשא מובא הציווי על הדלקת מנורת המקדש על ידי אהרן.
- ג. הקדשת הלויים וכניסתם לעבודה במשכן.
- ד. חגיגת הפסח בפעם הראשונה אחרי יציאת מצרים; קביעת פסח שני לטובת מי שלא יכול לחגוג את הפסח במועדו.
- ה. תיאור הקמת המשכן ופירוקו על פי הענן השוכן עליו.
- ו. פרשת החצוצרות: ה' מצווה את משה להכין שתי חצוצרות שישמשו להתרעה על אירועים שונים במחנה.
- ז. תיאור חגיגי של תחילת המסע ממדבר סיני (בעדות מסוימות קוראים פרשייה זו במנגינה מיוחדת).
- ח. דו-שיח בין משה לחותנו חובב בן רעואל (לפי חז"ל הוא יתרו) בעניין הצטרפותו למסע.
- ט. פרשת "ויהי בנסוע": האמירות החגיגיות של משה על ארון הברית בתחילת הנסיעה ובחניה (בספרי התורה פרשה זו מעוטרת לפניה ולאחריה באות נ' הפוכה).
- י. פרשות המתאוננים וקברות התאוה: תלונות ראשונות של העם על מחסור באוכל (למרות אספקת המן הסדירה) והעונש. משה אף הוא מתלונן על הקושי בהנהגת העם. ה' מספק שלווים למאכל לבני ישראל, ומצווה את משה למנות שבעים זקנים שיתפקדו כנביאים לצדו. שני זקנים, אלדד ומידד, מתנבאים במחנה.
- יא. מרים ואהרן מדברים לשון הרע על משה ונענשים; מרים חולה בצרעת, והעם מחכה עד שתבריא; ה' משבח את משה וקובע שנבואתו שונה במדרגתה מנבואת שאר הנביאים.

משימת ביאור

פסוק ה': "זָכְרָנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם"

ספרי ב': "זכרנו את הדגה". וכי יש בענין שהיו המצרים נותנים להם דגים בחינם? והלא כבר נאמר (שמות ה', יח) "ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם". אם תבן לא היו נותנים להם חינם - דגים היו נותנים להם בחינם? ומה אני אומר "חינם"? חינם מן המצוות.

רבי אברהם אבן עזרא {ראב"ע}: ד"ה חנם: בזול, כאלו היא חינם.

רמב"ן: וטעם אשר נאכל במצרים חנם: לפי פשוטו, כי היו הדייגים המצרים מעבידין אותם למשוך הדגים שנאחזים במצודה, (המליצה לקוחה מקהלת ט' י"ב) ובמכמורות, והיו נותנים להם מן הדגים

כמנהג כל פורשי מכמורת, והקישואים והאבטיחים והחציר והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד, כי היא כגן הירק, וכאשר היו חופרין להם בגנות ובכל עבודה בשדה היו אוכלים מן הירקות. או שהיו שם ישראל עבדי המלך עושים מלאכתו והיה מפרנס אותם בלחם צר ומים לחץ והיו אוכלין מן הירקות ואין מכלים דבר כמנהג עבדי המלך, ונותנים להם על שפת היאור ממנת דגים קטנים אשר אין להם דמים במצרים. כאשר פירשתי ב"ואלה שמות".

אברבנאל: ואמרם "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם" היתה תשובה למה שאפשר שיאמר אליהם השומע את בכייתם, כי יאמר להם: "ולמה תתרעמו לבלתי אכול בשר, האם הייתם אוכלים בשר במצרים? אין ספק שלא אכלתם שמה בשר, וזה כי הייתם שם דלים ועניים והבשר במצרים ביוקר גדול!".

על כן היו אומרים: "הנה במצרים אם לא היינו אוכלים בשר, הנה היינו אוכלים את הדגה, כי רבה היא שמה ממי הנילוס. ולא היינו צריכים ממון לקנותם, כי היינו לוקחים אותם חנם בלא כסף ובלא מחיר! והיה זה לפי שנהר נילוס יוצא ומתפשט וכל אחד מהמצרים היה חופר גומא שהיה מתמלא מהיאור, וכשהנהר שב למקומו, היו נשארים הדגים בחפירות ההם, ובזה הדרך היו אוכלים אותם חנם.

אנשלמה אשתרוק, מדרשי התורה: כתב רש"י: "אשר נאכל במצרים חנם" חנם מן הצוות. הכריחו לזה: אם תבן לא היו נותנים להם חנם - דגים היו נותנים חנם? ואולי מה שלא היו נותנים תבן היתה סיבה כדי לעבוד בהם עבודת פרך, אבל המזונות בודאי הן מספקים להם ברווח ובחנם, כי איך יעבידו בפרך וברב עבודה ונפשם יבשה אין כל? אבל בודאי היו מספקים להם מזון, למצוא מקום יותר להעבידם בפרך.

כאמרו: (משלי י"ב) "יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי", רוצה לומר, האיש טוב התכונה מכיר נפש בהמתו, שדי לה בטורח שבע פרסאות ומאכילה קב שעורים לפי המצטרך לטורח זה, והרשע מטריחה קביים או שלש ולמחר מטריחה לכפול טורח מהלכה. וזה באמת (הסיבה לכך) מה שמרחם עליה לתת לה עוד מספוא כפלים היא אכזריות שהטריחה יותר מכדי יכולתה והרגלה ומכדי שביעה כדי להעבידם בפרך בלא חמלה.

ר' שמואל דוד לוצאטו {שד"ל} ד"ה חנם: ממש, כי המצרים היו מפרנסים את ישראל כדי שיוכלו לעבוד עבודתם והיו מאכילים אותם דברים המצויים שם בזול מאד, כגון דגים, קישואים...וכן מצינו בהורדוס, כי על פירמידה אחת במצרים היה כתוב, כי המלך אשר הקים אותה, הוציא 1600 ככרים שומים ובצלים לפרנסת הפועלים, גם כתב הרודוס, כי המצרים לא היו אוכלים דגים, ומזה יובן למה היו נותנים אותם לישראל...

1. הסבר, את הגישות השונות, לשוב קושיית הספרי עפ"י הפרושים הנ"ל.

2. מה היא הקושיה הנוספת המיושבת בדברי אברבנאל?

3. לפי דעת מי מכל הנ"ל אכזריותם של המשעבדים הגדולה ביותר?

פרשת שלח לך

הנושאים בפרשה

- א. החלק המרכזי בפרשה הוא תיאור חטא המרגלים ותוצאותיו. לפי ציווי של ה' שולח משה רבנו קבוצה של 12 מרגלים - נשיאי השבטים, הנמנים בשמותיהם (לשבטיהם) בתחילת הפרשה (י"ג, ד-טו) - לתור את ארץ כנען. שליחות המרגלים נמשכת ארבעים ימים ובשובם חוזרים המרגלים עם אשכול ענבים כבד עד כדי ששנים היו צריכים לשאת אותו על מוט. המרגלים מתארים את טובה של הארץ ומצד שני מוציאים את דיבת הארץ רעה בקביעתם כי היא "ארץ אוכלת יושביה". בני ישראל, ששומעים את הדברים מתלוננים ומתכוננים לשוב למצרים. שני המסתייגים, יהושע בן נון וכלב בן יפונה, מהסים את האחרים ומנסים לעודד את העם: "עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה" (י"ג, ל).
- ב. ה' מתגלה לעם ומבקש להכות את העם כולו במגפת דבר ולהשמיד אותו. לאחר תחינות של משה ממותק העונש, ונקבע שבני ישראל ישהו במדבר סיני ארבעים שנה, כנגד ארבעים ימים שהיו המרגלים בארץ, עד שימותו כל בני הדור, מבן עשרים ומעלה, למעט יהושע וכלב. קבוצה קטנה (המעפילים) מבני ישראל מנסה להתקדם ולהיכנס לארץ ישראל באופן עצמאי, אולם ניגפת במלחמה מול העמלקי.
- ג. בהמשך הפרשה מובאים מספר ציוויים הלכתיים, ובהן הציווי על הנסכים, הפרשת חלה, ופר העלם דבר (קורבן המובא על חטא כללי של העם).
- ד. בני ישראל מניחים במשמר אדם שנמצא מקושש עצים בשבת, עד שיינתן הדין לחטא מסוג זה. הם מצווים על ידי האל להמיתו בסקילה וכך נעשה.

משימת ביאור

פסוק ב': "שִׁלַּח לְךָ אֲנָשִׁים וַיְתֵּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן"

מסכת סוטה דף ל"ד עמוד ב אמר ר' חיים בר אבא: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל. כתיב הכא (דברים א' כ"ב) "ויחפרו לנו את הארץ" וכתוב התם (ישעיה כ"ד כ"ג) "וחפרה הלבנה ובושה החמה..."

1. א. הסבר מהי ראייתו שנתכוונו לרעה?

ב. מה ראה להסתמך על דברי הנביא ישעיה מפרק כ"ד - מה עניין זה לזה?

בספר עין יעקב - מקשה על דברי הגמרא

מה ראייה כאן לכך שהתכוונו לבושתה, והלא ביהושע (פרק ב' ב') במרגלים ששלח יהושע, שלא נתכוונו לשום רעה, כתיב, "לחפר את הארץ" וכתוב (ב' ג') "כי לחפר את הארץ באו".

2. נסה למצוא ביאור לקושיית העין יעקב

פסוק כ"ו: "וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה"

מסכת סוטה דף ל"ה עמוד א אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מקיש הליכה לביאה. מה ביאה בעצה רעה - אף הליכה בעצה רעה.

3. מה הקושי בפסוק שעליו בנויים דברי המדרש?

פסוק כ"ט: "עֲמִלֶּךָ יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב"

במדבר רבה ט"ו (י"ח): מה ראו לפתוח בעמלק? משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה, וכשמבקשין להפחידו, מזכירין לו הרצועה שלקה בה. כך היה עמלק - רצועה רעה לישראל.

ומקשין: מה השאלה הזו "מה ראו לפתוח בעמלק" - ושמא פתחו בו מפני שהיה יושב על הגבול?

4. ענה לקושייה!

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- אדריכלים רבים הציעו תוכניות, כיצד להפוך את רחבת הכותל למקום מרשים יותר, שיבליט את מעמדו כמרכז הרוחני. אך הוא התנגד לתוכניותיהם, ונימק זאת בכתב: "עם כל הכבוד שאנו רוחשים לכותל המערבי, הריהו רק החומה החיצונית של הר הבית, ולמה נתעלם משטח בית מקדשנו שהוא גולת הכותרת של מאווינו?".

קבלה

- הרב גץ זכה ללמוד קבלה אצל הרב מרדכי שרעבי והרב עובדיה הדאיה, עד שנעשה לאחד מגדולי הבקאים והמעמיקים בחכמת הקבלה. אמנם בקבלה מעשית סרב לעסוק, על פי אזהרת האר"י ז"ל.

פרשת קרח

הנושאים בפרשה

- א. מחלוקת קורח ומשה
- ב. פריחת אהרון
- ג. מצוות בית לוי ובית אהרון

משימת ביאור

פסוק כ"ה: "וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"

הנצי"ב בספרו "העמק דבר" מסביר את הפסוק. וז"ל : משה עצמו לא קרא אותם לכבודו, משום שראה עדה גדולה מקילים בכבודו ושמחים בכשלונם, וכסבור היה, אולי הזקנים גם כן רוח אחרת בקרבם, משום הכא מפרש הכתוב, כי הלכו אחריו זקני ישראל, כדרך הנשיא מהלך וזקנים אחריה; וראוי לדעת, כי נשתנה מנהג הכבוד ממה שהיה בימי האבות...

1. מה הקושי שאותו רצה ליישב?

2. במה נשתנה מנהג הכבוד ממה שהיה בימי האבות?

פסוק כ"ו: "וַיִּדְבֹר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סִדְרוּ נָא מַעַל אֶהְיֶה הָאֲנָשִׁים"

העמק דבר: אחר שהוכיחם ולא הטו אוזן, או כאשר ראה שכל כך העיזו שלא יצאו לקבל פני משה והזקנים כפי דרך ארץ, שוב ידע שאין תקוה מהם.

3. מהו הקושי אשר מתעורר בפסוק ?

פסוק ל': "וְאִם פְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפִצְתָּהּ הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ"

ראב"ע: ד"ה ופצתה האדמה את פיה: כמו ופתחה; וכן (איוב ל"ה ט"ז) "ופצה פיהו". וכבר רמזתי בעבור היות נשמת האדם העליונה תיכונה (=אמצעית בין מה שלמטה ממנה, דומם, צומח, חי ובין מה שלמעלה

ממנה, מלאכים שאין להם גוף) תדבר על הגבוהים ממנה כדרך ארמונה, שהוא הגוף, וכן על השפלים ממנה, להבין השומעים.

4. מהי הפליאה בכתוב שרצה הראב"ע ליישב?

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- בכל לילה, בשרב ובשלג, היה קם לקראת חצות, טובל, נכנס למנהרות הכותל אל מול מקום בית קודש הקודשים, מתעטף בשק ואומר בבכייה את סדר תיקון חצות. לאחר מכן עסק בקבלה עד תפילת ותיקין. גם התקפי הלב שעבר לא מנעוהו מלהמשיך במנהגו.

- הרב היה מקפיד להתפלל על פי כוונות הרש"ש.

- עוד בהיותו בחרם בן זמרה היה רגיל ללבוש גלבייה לבנה ותרבוש לבן, כמנהג המקובלים הספרדים.

- בהגיעו לירושלים, רצה להתחבר לכל העדות והמנהגים, וביקש שיכינו לו קפוטת חגיגית לבנה, ושטריימל חסידי בצבע לבן. כך שילב בלבושו את מנהג המקובלים עם לבוש החסידים.

ישיבת המקובלים בית א-ל

- בכ"ד שבט תשל"ד, יום הזיכרון לרב המקובל עובדיה הדאיה, חודשו הלימודים בישיבת המקובלים בית א-ל שבעיר העתיקה, והרב גץ החל ללמוד קבלה. במשך השנים הצליח לקבץ בישיבה תלמידים מקשיבים שהלכו ונתגדלו בתורת הנסתר.

- בסוף שנת תשנ"ה נשלמה בניית בית המדרש הקבוע של הישיבה. חנוכת הבית היתה אמורה להתקיים בתחילת תשנ"ו, אולם הרב החליט להקדימה, וכשהראשון לציון הרב מרדכי אליהו שליט"א ביקש ממנו לדחות את האירוע בשבוע, ענה לו הרב גץ: "אינני יודע אם אוכל בשבוע הבא". חנוכת הישיבה התקיימה ב"ח אלול תשנ"ה, בהשתתפות רבנים ואישי ציבור. הרב התרגש מאוד, שמח ובכה.

פרשני המקרא - חייהם ופרשנותם

רבי שלמה בן רבי יצחק ירחי (רש"י: רבי שלמה יצחקי; [1] 1040 בקירוב - 13 ביולי 1105, כ"ט בתמוז ד'תתס"ה) היה תלמיד חכם צרפתי נודע. נחשב לגדול מפרשי התנ"ך והתלמוד, והראשון הידוע כמי שעשה זאת באופן מקיף ושיטתי בכתב, עד כדי כך שכונה בשם "פרשנדתא" (פרשן דתא - פרשן הדת).

רבי אברהם בן מאיר אבן עזרא (מכונה ראב"ע; ד'תתמ"ט, -1089א' באדר[1] ד'תתקכ"ד, 23 בינואר 1164 או ד'תתנ"ב, -1092ד'תתקכ"ז, 1167), משורר, בלשן, פרשן מקרא, ופילוסוף בתקופת תור הזהב בספרד. הוגה יהודי בולט בימי הביניים. עסק גם באסטרונומיה, מתמטיקה ואסטרונומיה (על שמו קרוי מכתש בירח: "Abenezra"). נולד בטודלה שבספרד. רבים מספריו נכתבו בעברית.

רבי שמואל בן מאיר (רשב"ם) (1080 לערך - 1160 לערך) היה פרשן המקרא, פרשן התלמוד ומבעלי התוספות, נכדו של רש"י ותלמידו. חי במחצית הראשונה של המאה ה-12. נודע במיוחד בנטייתו להיצמד לפשט הכתוב בעת פירוש המקראות.

רבי משה בן נחמן (ידוע בראשי התיבות רמב"ן; ד'תתקנ"ד, 1194 - י"א בניסן ה'ל', 4 באפריל 1270) היה מגדולי חכמי ספרד, פוסק, פרשן, הוגה, מקובל ורופא. בלשונות אירופה מקובל לכנות את רמב"ן על דרך היוונית Nahmanides (נחמנידס, "בן נחמן" ביוונית).

רבי חזקיה בן מנחם (המכונה: ה"חזקוני"; נולד ב-ה'י" 1250 - ה'ע' 1310 בערך, בצרפת. פרטים מדויקים על שנת לידתו ופטירתו ומיקומם אינם ידועים) נודע על שם ספרו "החזקוני" על חמשה חומשי תורה.

רבי בחיי בן אשר אבן חלואה (ה'ט"ו, 1255 - בסביבות ה'ק', 1340), נמנה עם משפחת הרבנים חלואה, מפרשני המקרא. חי בסראגוסה שבספרד.

רבי יוסף אֶלְבֹּז (חי בסביבות ה'ק"ם, 1380 - ה'ר"ד, 1444) היה רב ופילוסוף יהודי שהתגורר בספרד. מחשובי הפילוסופים היהודים, מחבר "ספר העיקרים".

רבי יצחק עראמה (ק"פ 1420 - רנ"ד 1494), נודע כ"בעל העקידה" על שם ספרו "עקידת יצחק". היה מחכמי ספרד בדור הגירוש. שימש רב וראש ישיבה בסמורה אשר בצפון ספרד ומשם הוזמן לרבנות בעיר טרגונה שבדרום קטלוניה. בעקבות מצבם הכלכלי הירוד וכובד המסים לא יכלו בני הקהילה להחזיק לו בית מדרש, אך הם הפצירו בו שידרוש לפניהם בשבתות וחגים.

רבי יצחק בן יהודה אַבְרָבָנָל או דון איסק אברבנאל (בספרדית: Don Isaac Abravanel בפורטוגזית: Dom Isaac Abravanel (1437 - 23 בספטמבר 1508), מדינאי יהודי, פילוסוף, פרשן מקרא וכלכלן, ממנהיגי היהדות הבולטים בתקופת גירוש ספרד אשר ניסה למנוע את מימושו. ידוע בפירושו על התורה וכן בהיותו שר האוצר בממלכות קסטיליה ואראגון במשך שמונה שנים.

רבי עובדיה סְפֹרְנו (נקרא גם הספורנו; איטלקית: Sforza) נולד בין השנים 1468 (ה'רל"ח) - 1473 (ה'רמ"ג) - נפטר לאחר 1550 (ה'ש"י) היה פרשן מקרא יהודי-איטלקי, רב, רופא ואחד מראשי קהילת יהודי רומא וקהילת בולוניה. חיבורו החשוב והנפוץ ביותר הוא ביאור לתורה, למספר ספרי מקרא נוספים (בהם שיר השירים וקהלת) ופירוש לפרקי אבות. פירושו מבוססים על הפשט ולשונו קצרה ובהירה.

רבי חיים בן עטר (או אֶבְן עֵטָר; נודע בכינוי אור החיים או אור החיים הקדוש, על שם ספרו; 1696, ה'תנ"ו; סלא, מרוקו - 7 ביולי 1743, ט"ו בתמוז ה'תק"ג, ירושלים) היה מגדולי פרשני המקרא בתקופת האחרונים, פרשן התלמוד, מקובל ופוסק הלכה. חיבורו הידוע ביותר הוא הספר "אור החיים" פירושו על התורה.

רבי שמואל דוד לוצאטו הוא השד"ל משורר, בלשן ופרשן; (טריסט, א' אלול תק"ט (1800) - פאדובה בליל יום הכיפורים שנת תרכ"ו (1865). נוהגים להכתירו בתואר "מאבות חכמת ישראל". היה הוגה-דעות, פרשן המקרא וחוקר ספרות והיסטוריה. ו"ממקום מושבו בפדואה הפיץ את אור הדעת ואש האמונה בכל גלויות ישראל אשר באירופה.

הרב יעקב צבי מקלנבורג (מעקלענבורג; תקמ"ה בערך - תרכ"ה; 1785 - 1865) היה מרבני גרמניה במאה ה-19. התפרסם בחיבורו על התורה הכתב והקבלה. ספרו זה היה הראשון בסדרת ספרים שהתפרסמו בתקופתו על ידי רבנים אורתודוקסים שונים במגמה למנוע את התפשטות הרפורמה.

רבי מאיר ליבוש בן יחיאל מיכל וייזר (המלבי"ם, גם המגיד מקמפן; י"ט באדר תקס"ט, 7 במרץ 1809 - א' בתשרי תר"מ, 18 בספטמבר 1879) היה רב יליד ווהלין, מפרשני המקרא והפוסקים האחרונים. פעל באימפריה הרוסית, בפרוסיה וברומניה.

הרב שמשון בן רפאל הירש (רש"ר הירש, בגרמנית: Samson Raphael Hirsch; כ"ד בסיוון ה'תקס"ח, 20 ביוני 1808 - כ"ז בטבת ה'תרמ"ט, 31 בדצמבר 1888) היה רב גרמני, מאבות הנאו-אורתודוקסיה במאה ה-19. במקביל לעמידתו בראשות המאבק ברפורמים ובפוזיטיביזם-היסטוריים ולקריאתו לדתיים השמרניים לפרוש מכלל הציבור היהודי שזנח את שמירת המצוות, דגל בעצמו במודרניזציה ואקולטורציה מקיפות ובהשתלבות באומה הגרמנית בגדרי שיטתו, "תורה עם דרך ארץ".

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, (כונה בפי בני דורו: ר' הירש לייב) (כ"ט בחשוון ה'תקע"ז, 20 בנובמבר 1816 - כ"ח באב ה'תרנ"ג, 10 באוגוסט 1893) הידוע בשם הנצי"ב מוולוז'ין, היה ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19. מחבר הספר העמק דבר על התורה ועוד.

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק (תר"ג, 1843 - ד' באלול ה'תרפ"ו, 14 באוגוסט 1926) מגדולי רבני מזרח אירופה בדור שלפני השואה. ספריו החשובים הם "אור שמח" על הרמב"ם ואחרי פטירתו פורסמו חידושיו לתורה בספר "משך חכמה" ("משך" הם ראשי התיבות של שמו), וחידושיו על התלמוד הבבלי והירושלמי. בדור האחרון נתפרסמו גם תשובותיו.

ציונים בדרכו של הרב מאיר יהודה גץ זצ"ל

- בכ"ג אלול תשנ"ה נסתלק הרב מאיר יהודה גץ לגנזי מרומים.
- תלמידיו הנאמנים ממשיכים את דרכו במנהגי החסידות על פי הקבלה, ובלימוד הקבלה בעמקות ובדקדוק על פי משנתם של האר"י והרש"ש. צאצאיו הרבים ממשיכים בדרך התורה והמצוות, בצדקה וחסד, ועוסקים ביישובו של עולם. כמחציתם מתגוררים ביהודה ושומרון.
- על כמותו אמרו: "אנשי אמונה אבדו, באים בכוח מעשיהם, גיבורים לעמוד בפרץ, דוחים את הגזרות".

תמונות מחייו של הרב גץ

